

II. DANĚ NEPŘÍMÉ.

§ 1. JEJICH POVAHA A HLAVNÍ VĚTVE.

Při daních přímých stát — obraceje se přímo ku prameni daně — zjišťuje povšechnou způsobilost každého jednotlivce k dani bezprostředně tím, že vyšetřuje velikost výnosů, důchodů nebo jmění a činí je předmětem daně. Daň předpisuje se určitým poplatníkem, zpravidla těm, kteří dle úmyslu zákonodávce vskutku ji nésti mají. I když se požaduje na jiné osobě, děje se to jen tehdy, když příslušná část výnosu nebo důchodu dani podléhajícího v rukou té osoby se přechodně nalézá (na př. nepřímé vybírání daně úrokové). Daň vyměřuje se osobám povinným sumami číselně určitými na základě momentů trvalých, t. j. pro víceleté periody nebo aspoň pro celou periodu finanční platných a v úřední seznamy zaznamenaných, i vybírá se v pravidelných termínech.

Nepřímými daněmi (ve smyslu slova toho zde užívaném) jsou pak všechny ty, jež stíhají jednotlivce jen u příležitosti určitých upotřebení jmění, ať je to upotřebení k určitým druhům výdělečných obchodů soukromohospodářských anebo upotřebení k úkoji osobních potřeb, které způsoby upotřebení slouží za příznaky (indicie, symptomy) způsobilosti jednotlivce k daním. Způsobilost daňová se tedy ani přímo nevyšetřuje, ani přímo nepostihuje, nýbrž vskutku jen nepřímo zasahuje.

Nesluší se mýliti tím, že jisté daně sem spadající vybírají se od zcela určitých producentů rovněž v úřední výkazy zapsaných (sládků, lihovarníků, cukrovarníků), ba vybírají se od nich po případě určitou sjednanou (paušální) sumou za celou periodu finanční. Platitel takové daně je toliko prostředníkem mezi státem a skutečnými subjekty daně, t. j. těmi, kteří vskutku ji nésti mají a ponesou, pokud kupující výrobky dotčených vyrábětelů platí budou i část daně v cenu vpočtenou (na ně přesunutou). Základem jest vždy jisté kvantum výrobků, o němž se předpokládá, že se vyrobí a do domácí spotřeby přejde, v ceně jeho pak se nahradí daň za ně napřed vynaložená.

I při nepřímých daních zůstane zpravidla důchod pramenem daně, rozdíl jejich od přímých je toliko rozdílem ve příčině předmětu (základu vyměření). Podle toho, je-li předmětem daně ně-

jaká skutečnost soukromohospodářského obchodu výdělkového (převod majetku, půjčka, směnečné jednání atd.) nebo jistá spotřební, dělí se daně nepřímé na dvě hlavní skupiny: daně obchodové (Verkehrssteuern) a daně spotřební (Konsumptionssteuern).

V systematikách daní neobjevují se ani obě ty skupiny veskrz v pojem „nepřímých“ daní zahrnutý. Avšak zahrnutí to jest odůvodněno z příčin věcných i formálních: V obou případech totiž stíhá jednotlivce daň toliko za příležitosti určitých jednání, ve kterých vidí se příznak jeho osobní způsobilosti k dani, dokonale nepostížené daněmi přímými.

Vybíráti se mohou daně nepřímé buď v hotovosti nebo v podobě kolku. Tento způsob u daní obchodových jest vůbec nejhusší, u spotřebních jen výjimečný (kalendářový, novinový kolek; srov. i tabákovou daň). Mohou se dále vybíráti buď přímo, t. j. od toho, kdo je dle úmyslu finanční správy vskutku také má nésti, aneb u jiného, o němž se předpokládá, že je přesune. Tento způsob jest nejhusší u daní spotřebních, ač přesunutí není vždy jisté. Ovšem i přesunutí nezamýšlené se může objeviti a zvláště za nynějšího stavu to závisí u mnohých daní z obchodů na největší hře náhod, která strana vlastně daň vsutku ponese.

A. Daně spotřební.

VŠEOBECNĚ NAUKY.

§ 2. POJEM A ROZDĚLENÍ DANÍ SPOTŘEBNÍCH.

Daně spotřební jsou daně nepřímé, jejichž předmětem jsou jisté skutečnosti osobní spotřeby.

Daně spotřební dají se rozmanitě dělití dle předmětů; dle původu jejich; dle potřeb, jimž slouží; dle momentu, ve kterém daň se ukládá; konečně dle způsobu, jakým se daň vybírá.

1. Hospodářské statky, jejichž konsumpce k uložení daně spotřební podnět zadržává, mohou býti buď:

a) statky hmotné a tyto opět buď

α) statky sloužící trvalému užívání (jmění upotřebovací, užitné), na př. park, kočár (daně ze jmění upotřebovacího — *Gebräuchssteuern*); anebo

β) předměty, jejichž substance jediným aktem spotřebním se ruší (statky spotřební v užším smyslu), na př. nápoj, maso, tabák (daně spotřební v užším smyslu slova — *Verbrauchssteuern*);

b) služby osobní či výkony, na př. daň ze služebnictva.

Daně ad a) sub α), pak ad b) uvedené vybírají se nejhustěji přímo u konsumenta, jsou tedy daně spotřební přímo vybírané (direkt erhobene Aufwandsteuern). Daně ad a) sub β) uvedené vybírají se převážně nepřímou, totiž u vyrabitele neb obchodníka, jenž — jak se očekává — na konsumenta je přesune (daně spotřební nepřímou vybírané — indirekt erhobene Konsumptionssteuern). Tyto posléz uvedené tvoří však nejdůležitější, t. j. nejvýnosnější skupinu daní spotřebních.

2. Předmětem daně spotřební může býti buď spotřeba výrobku zahraničního nebo spotřeba výrobku domácího. V tomto případě mluví se všeobecně o akcisech (v širším smyslu, ne tedy pouze ve smyslu akcisu u bran vybíraného), ve druhém jest formou vybírání daně clo, a to t. zv. finanční clo (a contr. tak řeč. národohospodářského).

3. Sloužití mohou předměty daní spotřební podrobené buď potřebě hmotné (byť, šat, pokrm, nápoj, svítivo, topivo), nebo potřebě duševní (noviny, kalendář, karty, billard).

Tato potřeba může být buď absolutně nutná (sůl, obilí) neb jen relativně nutná, t. j. dle poměrů, obyčejů a názorů, tedy dle obvyklé míry života jisté vrstvy nebo doby za nutnou uznaná (káva, pivo a pod.), nebo ryze přepychová. Však i při předmětech o sobě nutných (zvláště relativně nutných) může se jevit ve kvantitě nad nutnou míru konsumované moment přepychový a zejména bude s rozdílností kvality při konsumpci předmětů o sobě třeba relativně nutných moment přepychový více méně v popředí stoupati. Při ukládání daně může se k tomu momentu hleděti tím, že se sazby daně dle míry kvalitní (jakostní) odstupňují. (Srov. na př. daň z tabáku.)

Rozhodnutí, zda předmět nějaký uznati sluší za absolutně nebo jen za relativně nutný (což jest velice důležité pro posouzení té které daně), bude se někdy zakládati na momentech přirozených, na př. klimatických (rozdíl mezi nutností masité stravy ve chladných a horkých pásmech!).

4. Z rozdílu daní přímo a nepřímou vybíraných vyvinují se zároveň jako formy posléz řečených rozdíly daně produkční, cirkulační atd. (srovn. níže).

5. Sazba daně může být buď hodnotná, t. j. v procentech směnné (kupní) hodnoty předmětu stanovená, nebo specifická (váhová, kusová atd.), t. j. určitým obnosem na jednotku váhy tělesného obsahu nebo na jeden kus ustanovená. Rozdíl ten vystupuje hlavně při clech (srov. níže), u ostatních forem daní spotřebních zpravidla bývá (vyjímajíc daň z bytu) sazba specifická.

§ 3. KRITIKA DANÍ SPOTŘEBNÍCH.

Velmi různé jsou úsudky o vhodnosti a oprávněnosti daní spotřebních. V nauce již záhy objevily se spory o jejich přednostech a vadách. Tak již na rozhraní 17. a 18. věku v Německu (spor akcisový) a v první polovici 18. století v Anglii.

Zásadní odpor proti daním spotřebním vyvinuje se u fysiokratů, kteří nepřímou zvali každou daň, jež nebyla uložena bezprostředně na čistý důchod pozemkový (produit net), což s jejich teorií národohospodářskou souvisí; každou daň nepřímou zásadně zamítali.

Spor o daně přímé a nepřímé nepřestal ani v literatuře pozdější. V nauce moderní přispěly nemálo k zesílení odporu proti daním spotřebním veliké vady při existujících daních spotřebních, zvláště při daních spotřebních, uložených na předměty nutné konsumpce. Charakteristickým je zvláště odpor mnohých socialistů, zejména Lassallův, proti spotřebním daním, ježto prý je hlavně třída nemajetné nesou a tím fakticky největší částí břemen veřejných stíženy jsou.

Přiloží-li se měřítko obecných základních principů o daních hlavně pod dojmem existujících soustav daňových a bez současněho zřetele k daním obchodovým, vzejdou vsuťku značné pochybnosti o daních spotřebních.

1. Daně spotřební poskytují sice s rostoucí populací a s přibývajícím blahobytem hojnější výtěžky, aniž vyvolávají se tak živé zápasů zájmů sporných, jež propukávají při každém zamýšleném zvýšení nebo novozavedení přímých daní. Za to naopak klesává výtěžek jejich v dobách nepříznivých. Avšak neosvědčují právě dostatečnou elastičnost, když se objevuje potřeba zvýšených příjmů; zvýšená sazba daně spotřební může totiž způsobiti aspoň na čas úbytek konsumpce a žádoucí vyšší příjem z daně se nedostaví zrovna, když jest ho potřebí.

2. Se zásadou obecnosti zdá se býti v neshodě skutečnost, že jednotlivci dani ujtí může tím, že se zdrží konsumpce. Položí-li se však daň na předměty absolutně nutné (chléb, sůl), pak působí velmi nestejně; zkracuje nutnou výživu, přetěžuje taková daň vrstvy chudé a tak účinkuje po případě ve smyslu opačně progressivně. Osoby nefysické (společnosti atd.) ujdou daním spotřebním vůbec.

3. Čím vhodněji uloženy jsou daně přímé (podmínka, která arci se dá splnit jen s dokonalostí relativní), tím více přizpůsobují se skutečnému stavu (velikosti) důchodů těch kterých jednotlivců, kdežto se z povahy konsumpce jednotlivcovy na velikost důchodů jeho bezpečně souditi nedá a to ani dle kvality konsumpce (bohatý lakomec!), ani dle mnohosti její (hlava četné rodiny — bezženec), což opět proti zásadě stejnoměrnosti čelí.

4. Valná část těchto daní z příčin z povahy jejich plynoucích nemůže se vybírati bezprostředně od toho, kdo dle úmyslu zákonodárcova vskutku ji má nésti; zákonodárce musí spoléhati na přesunutí, jehož plný zdar není však vždy zabezpečen.

5. Daně přímé vyžadují větších obětí jen v tom momentu, kdy se zavádějí neb zavedené opravují (katastry atd.), daně spotřební v největší a nejdůležitější skupině (nepřímo vybírané, na př. cukerní, pивní, vinná, tabáková — cla) vyžadují neustálé nákladné kontroly; při tom jsou jisté vexace (týrán) vyrabitelů a obchodníků více méně nezbytné, někdy se i vývoji techniky překáží, po případě se jistým způsobem techniky nadlehčuje, jiné se zkracují a to právě týká se nejčastěji menších podniků. (Srov. níže na př. o uložení daně dle prostornosti jistých aparátů nebo dle množství suroviny, na př. u daně z cukru, piva, lihu atd.)

Na takovýchto argumentech, které u rozdílných druhů těch daní platí měrou nestejnou, zakládal se odpor proti daním spotřebním, v dřívější literatuře zhusta se objevující.

Naproti tomu zapřítí nelze historické faktum, že daně spotřební, a to zvláště t. zv. nepřímo vybírané, přese všechny námitky trvají rozsahem stále rostoucím a těší se rozhodně oblíbě u praktických finančníků, ba i jisté relativní popularitě u poplatníctva. To se zakládá, pokud se prve řečených týče, na skutečnosti, že výnos těchto daní ve všech státech s blahobytem stoupajícím bezděky stoupá za rostoucí konsumpce, kdežto zkušenost učí, že bývá rozmnožení nebo zvýšení daní přímých spojeno s překážkami, s odporem tříd, jimž zvýšení břemene nastává atd.

Pokud jde o poplatníky, zakládá se relativná oblíbenost daně spotřební na tom, že — ač náklad se správou jejich spojený je značný — netlačí se tak na povrch záhadné otázky o rozdělení daně na povinné osoby, jako u daní přímých. Poplatník pak, jakmile daň (nepřímo vybíraná) zobecněla a s poměry srostla, ne-

rozeznává již, jaká část z ceny předmětu jím konsumovaného připadá na daň (pivo, tabák), nese ji po částkách zcela malých a platí daň vlastně vždy jen tenkrát, když je solventním, a tou měrou, jakou solventním jest, kdežto při dani přímé musí v určitý termín s určitým obnosem se dostaviti.

Odpor veliké massy obyvatelstva nebo jistých tříd společenských anebo parlamentů bývá tudíž proti novým přímým daním zpravidla tužší a živější nežli proti daním spotřebním (ba vůbec nepřímým), a tedy i momenty politické namnoze v našem století podporovaly i podporují rozvoj daní spotřebních.

Tyto právě uvedené momenty, nejsouce proti vadám dříve uvedeným dosti podstatny, nebyly by aspoň pro nauku rozhodny.

Avšak i úvahy výše ad 1.—5. z části mají na zřeteli jenom nedostatky platných soustav (na př. námitka sub 2.), z části vycházejí z předpokládání, že důchod jest měřítkem způsobilosti daňové výhradným (srov. úvahu ad 3.). — Kritika ta pochází z doby, kdy bližší spojitost daní spotřebních a daní obchodových nebyla dostatečně poznána.

Nepochybno jest, že by systém daní nepřímých, pouze na spotřebních daních založený, byl jednostranný a vadný. Avšak právě v systému daní, tedy v souboru daní všech, mají daně spotřební svou zvláštní, jiným způsobem nenahraditelnou funkci, která je činí nezbytným doplňkem daní přímých v každém systému daní. Tato funkce jest dvojitá:

1. Jsou v jistých mezích surrogátem (náhradou) daní přímých, a to v těchto případech:

a) Přese všechny vady daní spotřebních nelze v nynější době bez daní spotřebních se obejít, a to hlavně hledíc na vrstvy obyvatelské s důchody nižšími, vrstvy to nejčetnější počtem. V těchto vrstvách jest sice důchod jednotlivce o sobě nepatrný, ale veškerost důchodů jejich činí tak velikou kvotu důchodu národního, že nelze ji daně vůbec sprostiti; daň přímou však, jak zkušenost ukázala, vhodným způsobem nelze na ně uvaliti. (Srov. výše o osobní dani výdělkové str. 173.) Kdyby pak vrstvy dotčené zcela byly daně sprostěny, vedlo by to k výstřednímu a trvale nesnesitelnému přetřžení ostatního skrovného počtu zámožnějších. Mají-li tedy vrstvy ony býti dani podrobeny, lze to provésti ještě nejvhodněji daní spotřební, kterýžto způsob i pro po-

platníky bude méně citelný, neboť daň nikdy nestihne jednotlivce, když ku placení jest nezpůsobilý (což u daní přímých stane se snadno), stihne ho po částkách malých, rozděluje se tedy na průmohé časové termíny a usnadňuje mu solvenci, i jest tedy celkem způsobem daně jemu nejpohodlnějším.

b) Cizinec v tuzemí se zdržující a daní přímé nepřístupný pouze daní spotřební může býti tížen.

2. Jsou zároveň — předpokládá-li se náležitý způsob rozdělení — korektivem jistých nedokonalostí, založených v povaze daní přímých, sebe pečlivěji uložených.

Skutečnou způsobilost k daním stát může jenom v jistých mezích vyšetřiti, jen totiž s větší menší dokonalostí skutečnou velikost důchodu (výnosu, jmění výnos skýtajícího) v penězích vyjádřenou. Však i při stejně velikém jmění nebo důchodu dvou osob může jejich skutečná, individuální způsobilost daňová býti velmi různá a nesly by daň stejnou kvotou oběma uloženou konečně přece jako břemeno nestejnóměrné (různý stav rodinný, rozdílnost průměrné doby živoitní u rozličných živností, a tedy i potřeba větších prémie pojistných u těch, kde jest doba ta kratší; větší potřebný obnos k udržení síly pracovní při výkonech síly rychle nebo značně absorbujících a m. j.). Do těchto detailů stát nikdy proniknouti nemůže, sebe umělejších upravením daní přímých postihnouti jich nedovede.

Přímé daně nemohou tedy stačiti ani k postižení individuální způsobilosti daňové, jaká se objevuje i při důchodech anebo jměních peněžním obnosem stejných.

Známkou skutečné, individuální, konkrétní způsobilosti daňové bude však zpravidla způsob, jakým se důchodu nebo jmění užívá. Přihlížeje k tomuto momentu odůvodňuje Schäffle (*Grundsätze der Steuerpolitik* 1880) nutnost nepřímých daní (tedy i daní spotřebních i daní obchodových) z jejich individualisující působnosti. Tím rozumí způsobilost jejich — ačli předměty jich podle toho dobře jsou vybrány (to jest zde *conditio, sine qua non*) — rozdělití břímě daně dle individuální, skutečné, konkrétní způsobilosti daňové každého jednotlivce, kteréžto rozdělení subjekty daně samy (nikoliv stát) tím provádějí, že buď vydatnější konsumpcí předmětů daní spotřební podrobených větší břímě daně si uloží, když jejich způsobilost daňová jest větší, nad-

průměrná, a naopak zdržice se jistých konsumpcí, břímě si usnadní, jest-li jejich způsobilost nadprůměrná. Takto rozdělí se teprve břímě daní stejnoměrně dle způsobilosti skutečné — samočinně subjektem daňovým samým — a to nazývá Schäffle „vlastní regulací břemene daňového“ („Selbstregulierung der Steuerlast“).

Mohlo by se právě, hledíc na řečenou vlastní regulaci, k tomu poukázati, že placení či neplacení daně dáno jest tedy v libovůli každého jednotlivce, v jehož moci jest konsumovati či nekonsumovati předměty daní podrobené. Avšak tuto námitku lze aspoň oslabiti poukázáním ke zkušenosti, že snaha po požitcích životních a všelijaké zvyky konsumpční bývají příliš mocny, aby se lidé od jistých konsumpcí odvrátili dali. Všakťe ostatně, když někdo neužije důchodů svých ke konsumpcím daní spotřební podrobeným, nýbrž kapitalisuje, stihne se (nebo při jistém přiměřeném upravení aspoň se stihnouti může) větší stupeň jeho daňové způsobilosti rozmanitými formami daní obchodových, jakmile účinky kapitalisace té se stávají zjevnými při rozličných výdělečných jednáních (koupích nemovitostí neb akcií, půjčkách atd.), aneb u příležitosti nápadu dědického. Zcela vyvrátíli námitka ta se ovšem nedá, neboť právě že konsumpce ovládána jest určitými zvyky a názory v rozličných místech panujícími, právě proto nebude míra daně, kterou jednotlivec svými konsumpcemi na se běře, ve všech případech v rovnováze s konkrétní jeho způsobilostí k daním.

Rozhodny zůstanou tedy v první řadě pro podržení daní spotřebních:

a) momenty posléz ad 1. uvedené (str. 202. — daň spotřební jako surrogát daně přímé) (srovn. o tom hlavně Wagner „Finanzwissenschaft“);

b) okolnost, že při nynějších systémech daní přímých a vůbec při jisté nezbytné nedokonalosti daní přímých bez daní spotřebních nelze se obejít.

Účinek pak ad 2. uvedený (str. 203.) — individualisování břemen vlastní regulací poplatnictva — s tím větší celkovou přibližností se dostaví, čím vhodněji budou předměty daní spotřebních vybrány. Aby pak účinku toho nadíti se lze bylo, potřebí jest:

1. za předmět daně vybrati takové statky, které sice nejsou nezbytny, ale rozsáhlou měrou se konsumují, nikdy předměty abso-

lutně nutné potřeby, neboť působí daň na ně uložená velmi nestejnoměrně, zkracuje nutnou výživu a činí vlastní regulaci ve smyslu právě uvedeném nemožnou.

2. Nesluší vybrati ty předměty jednostranně, nýbrž tak, aby každý hlavní směr konsumpcí jen relativně nutných byl daní stížen, tedy ne pouze nápoje nebo pouze jistá dráždidla (tabák). Pokud pak v jistém směru se objevují rozličné předměty více méně navzájem při konsumpci se vylučující (pivo, víno, kořalka, čaj, káva), všechny musí býti stíženy daní dle míry způsobivosti daňové, dokumentované konsumpcí každého jednotlivého z nich.

3. Přepychové konsumpce, svědčící o zvláštní způsobivosti daňové, buďtež zvláště daní podrobeny, a pokud existují podstatné rozdíly ve kvalitě předmětů spotřebním daním podrobených, budiž k nim podle možnosti přihlíženo náležitě odstupňovanou sazbou (sazbou kvalitní, srovn. ceny doutníků při monopolu tabákovém).

Přihlíží-li se k tomu, že ani nejlépe upravená daň důchodová nepostihne rozdíly individuální způsobivosti daňové, kdežto vhodně upravené daně nepřímé, zejména pak spotřební, mají individualisující působnost, sluší doznati, že požadavek jediné progressivní daně důchodové za úplného zrušení daní spotřebních jest nespravedlivý, ano přímo antisociální.

§ 4. TECHNIKA VYBÍRÁNÍ DANÍ SPOTŘEBNÍCH.

Po stránce technické daně spotřební vykazují rozdíly neméně značné nežli daně přímé; přinášejí je s sebou již sama rozdílnost potřeb, kterým zdaněné předměty slouží (hmotné, duševní), rozdílnost původu statků zdaněných (doma vyrobené — z ciziny přivážené), větší nebo menší místní soustředěnost konsumentů (v uzavřeném místě — na venkově), konečně pak povaha a způsob potřeby samé. Kdežto z rozdílů prve řečených vyplývá množství technických podrobností, rozdílnost ve způsobu a povaze spotřeby stává se momentem přímo základním.

Běží tu totiž o rozdíl trvalého upotřebování neboli užívání (usus, Gebrauch) od spotřeby předmět svůj substanciálně stravující, tedy spotřeby v užším smyslu neboli sužití (consumptio, Verbrauch). Úkol techniky finanční bývá v prvním případě již proto snazší, že předmět zdaněný nalézá se ve stálém držení určité osoby, takže zjištění jeho jest poměrně snadným a správa finanční může tedy přímo držitele zdaněného předmětu se uchopiti. Proto již z povahy věci tu vyplývá, že ukládá a vybírá se daň zpravidla uživateli samému, tedy přímo.

Bezvýjimečný ovšem způsob tento přece není a jest to tudíž mylné i v oboru spotřebních daní prováděti jako soustavné dělitko rozdíl přímého i nepřímého vybírání, jak se to zhusta ve spisech děje. Tak na př. byla již zmínka, že daň z bytu, nejdůležitější z daní na spotřeby té kategorie, může se vybíráti přímo (u uživatele bytu) nebo nepřímo (u pronájemce), daň z kulečníků pak, pokud se týče kulečníků v místnostech hostinských, jest rozhodně nepřímo vybíranou (protože ji podnikatel hostince resp. kavárny na hráče přesune).

V celé veliké skupině těch předmětů, jejichž spotřeba záleží ve sužití a děje se nepřetržitě nesčetnými akty konsumpčními, stává se bezprostředné uchopení konsumenta naprosto nemožným a z povahy věci plyne tedy metoda zdanění nepřímého. Jenom když nahodile sám platitel daně takové (cukrovarník, sládek) předmět zdaněný nebo část jeho spotřebuje, nabývá tak daň povahy přímo vybírané daně. Musí tedy při předmětech těchto daň dopadnouti na předmět svůj, nežli dojde k jeho spotřebě. Ale právě proto úlohy finanční techniky stávají se, hledíc k těmto předmětům, těžšími, i sluší tu uvéstí zejména toto:

1. Z povahy daně spotřební nepřímou vybírané plyne, že má být přesunuta; to však se zdaří tím snáze a úplněji, čím bezprostředněji před přechodem na konsumenta daň se vybírá, neboť kolik přechodů z ruky do ruky, nežli dojde na konsumenta, tolikrát jest nutno přesunouti a tudíž i tím více nebezpečí, že se měrou žádoucí nezdaří — po případě i snáze správná míra se při tom překročí (uvalí se na konsumenta pod záminkou přesunutí více). Toto posléz uvedené nebezpečí ostatně nastává i tehda, když sazba daně se vyměří tak, že při prodeji v malém vypadne na daň jenom nějaký zlomek nejnižší mince drobné (krejcaru). Zaokrouhluje se pak cena nejbližše vyšším obnosem.

2. Daň měla by ostatně stihnouti svůj předmět, jen když už jest jisto, že vsoukku bude věnován té spotřebě, která dle úmyslu zákonodárcova daní má být stížena.

3. Avšak požadavku pod č. 1. vyslovenému vadí zhusta skutečnost, že zboží v tím větším počtu rukou (obchodníků atd.) bývá rozlišřtěno, čím blíže se nalézá spotřebovateli; právě proto doporučuji se z důvodu ekonomické úpravy techniky finanční voliti moment k uložení daně, dokud jsou předměty jí podrobené ve velikém množství pohromadě, zejména pokud jsou soustředěny v místnosti uzavřené, neboť jen tak se usnadní dohled a povinné předměty nesnadno dani uniknou. Proto veliká převaha spotřebních daní nepřímou vybíraných (vyjma clo) připojuje se k nějakému aktu výrobnímu.

4. Podle toho, v jakém stavu hospodářského procesu daň předmět svůj stihá, rozeznávají se případy tyto:

I. Ze předmětů z ciziny přes hranice přivezených vybírá se daň spotřební v podobě cla (finančního), o čemž bude dále zvláště řeč.

II. Ze předmětů doma vyrobených vybírá se buď:

a) ve formě t. zv. finančního monopolu (Finanzmonopol), t. j. stát vyhradí si buď celou produkci nebo jistou část produkce (na př. fabrikaci ze surových tabákových listů, jichž pěstování soukromníkům nezapovídá); aneb jenom obchod; po případě i všechnu produkci i obchod. Když pak produkty monopolu přivádí do prodeje, přirazí daň k ceně jejich. Výhodou monopolu bývají jednak větší výtěžky, jak ukázaly zkušenosti s tabákovým monoplem a contr. pouhé t. zv. tabákové daně, jednak i ta okolnost, že lze

dokonale přihlížeti k rozdílu jakosti při ukládání daně, t. j. při vyměřování ceny výrobků monopolních. Se stanovíště finančně-politického monopol je tudíž znamenitou formou vybrání daně; po stránce technické i po stránce stejnoměrnosti rozdělení jest velice úspěšnou. Daň vybírá se až před samou spotřebou.

Po stránce ekonomické však objevují se obtíže monopolu hlavně jen, když ide o přechod k němu, když tedy bývá potřebí odškodnění dosavadní privátní producenty neb obchodníky. (Pečlivé vyšetření čísel náhrady při Bismarckově nezdařeném pokusu zavést v německé říši tabákový monopol.)

Avšak závažné jsou proti monopolu již námitky obecně politické a ještě vážnější sociálně politické. Obecně politické závady jeví se v soustředění veliké moci v rukou správy státní naproti četným skupinám lidí při monopolu zaměstnaným (vliv na volby atd.). Sociálně politické nebezpečí pro dobu nynější jest i v tom, že, čím více monopolů, tím více ve velikých skupinách lidí oslabují se pohnutky hospodářské samočinnosti, zejména pak, že stát tím sám stále více přechází na půdu zřízení podobných těm, jež socialismus má pro celé zřízení výrobní na mysli. V naší době beztoho soustředěním pošty, telegrafů i četných železnic mnoho v tom směru se stalo. Avšak toto soustředění bylo způsobeno z důvodů politiky národohospodářské i nesluší z pouhých důvodů finančně politických případy jeho ještě více rozšiřovati;

b) aneb vybírá se daň při nějaké fázi výroby neb oběhu, jež ponechány jsou volnému soukromohospodářskému podnikání. Tu pak možna jsou stadia velmi rozmanitá, ve kterých daň lze ukládati:

α) Daň ukládá se na předmět jí podrobený, pokud se nalézá ve stadiu výroby (daň výrobní — Produktionssteuer), a to buď:

αα) pokud se nalézá ve stadiu suroviny (daň surovinová — Rohstoffsteuer), takže se buď vskutku surovina ku zpracování ustanovená dle množství a dle jakosti zjistí (na př. váha buráku před fabrikací), nebo se jisté objektivné znaky vyšetří, ze kterých lze souditi o množství suroviny i produktu, který se z ní dá docílit, tedy na př. daň vyměří se dle prostornosti jistých ke zpracování sloužících nádob a aparátů a dle doby, po kterou nádoby tyto jsou v činnosti (po případě kolikrát se naplnily atd.). Předpokládá se totiž na základě znalecké zkušenosti, že se pomocí těchto aparátů za

určitou dobu, po kterou v činnosti zůstanou, tolik a tolik produktu vytěží. V obém případě vzejde výhoda pro ty vyrabitele, kteří, majíce dokonalejší přístroje, mohou a dovedou ze množství suroviny dani podrobeného více vytěžit nežli jiní, mající na př. přístroje chatrnější, méně účinné. Vůbec však bude se v tomto způsobu daně vždy zakládati popud, aby se hledělo vytěžit více, nežli zákonodárce předpokládá, když daň ukládá, což může mít v zápětí sice i technické pokroky (tak na př. se vysvětlují mnohé technické pokroky v cukrovarnictví za platnosti daní surovinových), avšak i zároveň pokroky technické třeba jen jednostranné, směřující totiž pouze k úspoře daně, nešfífcí se ani maření suroviny, tedy protihospodářské výroby, jen když se ušfcí na dani;

β) nebo když se předmět už nalézá v podobě fabrikátu (daň továrová, fabrikátová, Fabrikatsteuer; též daň produktová, Produktsteuer). Daň ukládá se dle množství vskutku vyrobeného a po případě i dle kvality. V zásadě sluší vždy dáti přednost dani fabrikátové, ježto pak nejspravedlivěji se vyměření může a také blíže u konsumenta na předmět svůj dopadne, zvláště když zatímným složením ve skladištích veřejných potřeba zaplacení daně se odročí. Avšak nelze-li množství a jakost výrobku způsobem nějakým správně kontrolovati, stává se pak snadno správa daně příliš nákladnou následkem nutnosti příliš obsáhlé kontroly (na př. ohrazení cukrovarů při dani z fabrikátu, v každém zvláštní finanční zřízení, zvláštností upravení stavby). Proto zůstává omezena na výrobky, jejichž výroba se soustřeďuje v nepřilíš četném počtu větších závodů.

β) Daň ukládá se teprve, když předmět se nalézá v oběhu (daň oběhová, cirkulační, Zirkulationssteuer). Tu pak opět jsou možny případy rozmanité:

α) T. zv. akcis branový (Torakzis). Vyvinul se hlavně ve městech uzavřených a jest s ním spojena vždy jistá nesrovnalost oproti místům, kde tento způsob možným není. V Předlitavsku mají akcis u bran pouze tato města: Vídeň, Praha, Brno, Štyrský Hradec, Lublaň, Terst, Krakov, Lvov. Mnohá daň arci, jejíž vybírání mimo města uzavřená spojeno jest s velikými obtížemi, jako na př. daň z meliva nebo masa, touto cestou nejsnáze se vybírá.

β) Vybírá se u obchodníka, buď že se vskutku zjistí a stále kontrolují zásoby jeho (na př. zásoby piva, vína při t. zv. pivním

neboli kořalečným krejcaru, který jako obecní daň spotřební se u nás stále hustěji objevuje), nebo že se mu uloží daň v podobě platu za licenci ku prodeji (na př. rakouská státní daň z nálevu kořalky — Schanksteuer).

Který ze všech těchto rozmanitých způsobů bude in concreto nejvýhodnějším, někdy závisí na povaze předmětu, někdy též na zvláštích techniky, jejichž změny způsobují, že se změnití musí i modus ukládání daně (objevilo se na př. při dani cukerní).

5. Aby se uspořila neustálá nákladná kontrola, jakéž některé způsoby daně vyhledávají, užívá se někdy metody t. zv. s j e d n á n í (Abfindung), t. j. úmluvy, na základě které na místo daně, jež by se tímž závodem ve více jednotlivých případech platiti měla, smluví se určitá, pevná suma ročně. Předpokládá-li se, že se ta suma vyměřila na základě všech okolností bedlivě vyšetřených, stát nebude míti ztráty oproti vybírání podrobnému; o to, co mu v nadprůměrných případech přece ujde, zmenší se jen hrubý, nikoliv čistý výnos daně, neboť se ušetří nákladů na kontrolu.

Nicméně dráždí i tento způsob ku větší výrobě nebo většímu prodeji, nežli se při vyšetření předpokládalo, a působí pak tato metoda podobně, jak uvedeno výše o metodě daně surovinové.

6. I repartice a kontingentování jsou možny, ačli není osob daní platících příliš mnoho. Uloží se totiž jim všem (na př. producentům jistého odvětví), že jistý obnos daně v celku musí dojíti. Nedojde-li celý, repartuje se ostatek dle jistého napřed ustanoveného měřítká mezi ně všechny. Může to míti v oboru daní spotřebních jen tehdy smysl, když z nějaké příčiny nesnadno jest jinou cestou vskutku předměty příslušné spotřeby náležitě postihnouti. (Rakouská daň cukerní před r. 1888 následkem tajné prémie vývozní, obsažené v restituční sazbě pro vývoz cukru, nevynášela již bezmála nic a musilo býti netto, jež státu mělo zůstatí, kontingentováno).

Též speciální pronájem daně (pronájem vybírání daně na vlastní účet nájemcův) jest možný, zpravidla arci jen v jistém lokálním okruhu. (Pronájem akcisu u bran, daně porážkové nebo lokálních daní z nápojů — t. zv. pivního, vinného, kořalečného krejcaru — na venkově.)

Jest konečně při jistých způsobech spotřeby možna i v oboru daní spotřebních forma k o l k o v á, jež má pak všechny výhody této formy, arci i její nebezpečí.

7. Jelikož daň má stihnouti jen konsumenta v zemi, tedy jest spravedливо, aby při vývozu zboží, z něhož daň spotřební se zaplatila doma, daň tato se vrátila (restituce daně - Steuerrestitutiou); totéž platí o clu zaplaceném, když zboží, z něhož zaplaceno, opět se vyveze, pokud jest přiměřeně zjištěna identita. Při jistých metodách daně, kde více předmětů se vyrobí, nežli zákonodárce daň ukládaje předpokládá (srov. případy daně surovinové dle množství suroviny nebo dle výkonnosti jistých přístrojů vybírané), nabude pak taková restituovaná daň snadno spolu povahy exportní prémie, když se vrací daň v té míře za 1 metr. cent výrobku, jaká se při stanovení daně surovinové předpokládala, kdežto se fakticky více vyrábí a tedy také za každý m. cent méně platí. Stát vrací více, než obdržel (tajná prémie na rozdíl od zjevné).

§ 5. O CLECH ZVLÁŠTĚ.

Cla, t. j. cla pohraničná (Grenzzölle) jsou veřejné dávky, jež vybírá stát ode zboží přes hranice jdoucího. Dle účelu jsou hlavně t. zv. národohospodářská (toho způsobu jsou nyní zejména cla ochranná na přívoz výrobků cizích) anebo cla finanční. Dle směru, ve kterém celné zboží přes hranice překračuje, cla jsou buď přívozními (dovozními – Einfuhrzölle) anebo vývozními (cla vývozní – Ausfuhrzölle).

V nynějších celních soustavách evropských vymizela však už kromě skrovných zbytků cla vývozní, která bývala kdysi důležitou částí celních tarifů, byvše ukládána zejména z důvodů t. zv. politiky merkantilistické (srovn. „Národohosp. politiku“). Docela pak odstraněna jsou nyní cla průvozní, která nedají se hájiti ani jako domnělé poplatky za ochranu poskytovanou cizímu zboží na průvozu (není tu speciálních výkonů státních orgánů), nad to mohou býti škodna, odvracejí-li transport od domácích drah dopravních. Zbývají tedy jediná cla na přívoz, která jsou buď ochranná (Schutzzölle), kterých účelem jest zdražiti jisté cizí výrobky potud, aby s nimi na trhu domácím mohly konkurovati výrobky domácí, následkem konkrétních poměrů draže nežli ony cizí vyráběné; nebo jsou cla finanční (Finanzzölle), která jsou daně spotřební, jež se od ostatních daní spotřebních rozeznávají toliko formou, jakou se vybírají.

V celních soustavách států s ochrannou soustavou (všechny kontinentální, mnohé mimoevropské) obsažena jsou i cla finanční i cla ochranná; státy se svobodným obchodem zahraničným mají toliko cla finanční (Anglie).

Předmětem vědy finanční jsou toliko cla finanční, avšak i každé ochranné clo potud může působiti jako finanční, pokud právě jisté výrobky chráněného odvětví z ciziny se přece dovážejí a tedy státu příjem z nich vzejde. S druhé strany zase každé finanční clo musí míti zároveň jistý ráz ochranný, pokud dopadá na takové druhy zboží cizího, jež také doma se vyrábějí nebo vyráběti mohou. Ono musí totiž vždy býti tak vyměřeno, aby nebyl cizí výrobek podroben menší dani nežli výrobek vyrobený v zemi.

Při volbě předmětův i vyměření výšky (sazby) finančního cla rozhodují zásady o daních spotřebních, při volbě předmětů cla

ochranného rozhodují národohospodářské úvahy o poměrech toho kterého odvětví domácí výroby a výška jejich musí se stanoviti na základě znaleckého vyšetření podmínek výroby, nákladu a cen výrobků domácích a téhož druhu výrobků zahraničních. Finanční clo správně uložené vynese nejvyšší příjem dle zásad finančních žádoucích, ochranné tím méně vynese, čím více přívoz cizích výrobkův obmezí.

Předměty, na které se ukládají finanční cla, jsou dvojího druhu:

a) takové, jaké zároveň i v zemi samé se vyrábějí a zde při výrobě nebo ve vnitřním obchodě daní spotřební jsou podrobeny. Tedy na př. lih, pivo, cukr atd. Výška cla musí se tu, jak řečeno, vyměřiti tak, aby daň na cizí výrobek padající neobnášela méně nežli daň na domácí výrobek uložená; vyměřili-li se výše, clo působí jako zabraňující. Z podobných úvah zároveň již vyplývá, že spojí-li se dvě samostatná celní území v jedno, musí se dohodnouti o stejných základech pro ukládání daní spotřebních (Rakousko-Uhersko); není-li dohodnutí takového, musí se z výrobků daní spotřební podrobených při přechodu ze státu, kde jest daň větší, zvláštní vyrovnávací dávky požadovati, aby se prodejní ceny jejich vyrovnaly.

b) Takové předměty, kterých doma ani vyráběti nelze, které však svou povahou a svým významem pro konsumpci jsou rovněž vhodným předmětem daně spotřební, jako káva, čaj, koření atd.

Všechno, co platí o vhodnosti předmětu, výšce daně, odstupňování sazeb podle jakosti atd. u daní spotřebních, platí také o clech finančních.

O formálním upravení celnictví vůbec uvěsti sluší toto:

1. Celní území, t. j. území hranicemi celními omezené, může zahrnouti jednotlivý stát nebo říši i více států nebo říší. Při sloučení více samostatných států nebo říší mluví se o celních uniích čili jednotách (Zollunien, Zollvereine). Z dřívější doby nejpamátnejší jest Celní jednotá německá. Z obvodu celního mohou býti určitá místa vyloučena (celní výluky, Zollausschlüsse, jako svobodné přístavy, celé ostrovy atd.), což dělo se druhdy hlavně za účelem oživení přívozního obchodu (srovn. „Národohospod. politiku“).

2. Celním řádem (Zollordnung) stanoví se pravidla o jednání

při výkonech celních úřadův a jich zřízenců, jakož též o chování se stran při vyclení (Verzollung).

3. Tarif celní (Zolltarif) pak jest seznam všech předmětů clu podrobených. Tento může býti buď systematický dle jednotlivých hlavních kategorií zboží čili tříd, do kterých pak jednotlivé předměty se zařadí, nebo alfabetský. Lepší, protože logičtější a přehlednější, jest systematický, který dobře doplniti jest abecedním ukazovatelem. Můžeť pak býti buď tarif autonomní, t. j. jednostranně a původně zákonem domácí země ustanovený s výhradným zřetelem na domácí výrobní a daňové poměry (rakouský název „všeobecný“), nebo smluvený (Vertragstarif), vzniklý na základě úmluvy mezinárodní mezi různými státy a celními územími. Úmluvy takové týkají se ovšem hlavně t. zv. cel ochranných, avšak často i některých finančních a mají za účel usnadniti si vzájemnými ústupky vývoz resp. přívoz určitých výrobků. Autonomní tarif zůstává pak základem naproti vývozu z těch států, s nimiž žádné úmluvy nejsou, a vůbec naproti takovým výrobkům, o nichž úmluvy nečiněny.

4. Sa z ba cla může býti vyjádřena buď v procentech ceny zboží od zasílatele deklarované (clo ad valorem neboli clo hodnotné, Wertzoll) anebo určitým obnosem dle váhy, objemu, kusu, tedy x zl. nebo kr. za 100 kg, za 1 kus, za 1 hektol. (clo specifické, kusové, váhové, spezfischer Zoll, Stückzoll, Gewichtszoll). Clo hodnotné sice nejpříměji vyjadřuje poměr daně ku předmětu, avšak svádí k nesprávným deklaracím, kteréž nebezpečí má za následek větší obšírnost při celní revisi zásilek, a shledalo se často, že nebylo proti němu dostatečnou ochranou, povolilo-li se zřízencům celním zákonem právo předkupní za cenu deklarovanou (po případě s jistou přírážkou) vzhledem ku předmětům, o kterých se domnívali, že cena jejich deklarována byla příliš nízko. Clo specifické vyžaduje, aby se při předmětech vykazujících podstatné rozdíly v jakosti ustanovilo i více (ne příliš mnoho) sazeb dle stupňů jakosti, což zase předpokládá (k vůli posouzení těch rozdílů se strany obecnstva a celních orgánů) podrobná ustanovení určitými objektivními znaky o tom, které látky, na př. bavlněné, považovati sluší za hrubé, jemné atd.

5. Zařízení celnické musí zabezpečiti především, aby žádné zboží clu podrobené jemu neuniklo. K tomu cíli dovoluje se transport

přes hranice jedině po určitých cestách (celní cesty, Zollstrassen), při kterých zřízeny jsou celnice (Zollämter), které podle rozsahu a důležitosti výkonů jim přikázaných dělí se na hlavní (Hauptzollämter) a vedlejší (Nebenzollämter). Celý pohraničný pruh střeží se příslušnou stráží, aby se zamezilo podloudnictví (Schmuggel). Zboží provázené deklarací zaslátelce nebo doprávce o druhu, váze, počtu kusův atd. musí se u celnice podrobiti úřední revisi, načež clo se vypočte a vyběře.

6. Jelikož však jest zásadou, aby se daň spotřební vybírala jak nejlépe před skutečnou konsumpcí, tedy zavedena jsou jistá zařízení tomu účelu sloužící. Místo celnic pohraničných revidují zboží a vyměřují a také vybírají clo jisté celní úřadovny uvnitř země, do kterých přímo se dováží zboží z ciziny jdoucí, úředně uzavřené, provázené úředním listem průvodním (Begleitschein). Zvláštní skladiště při těchto úřadovnách (anebo skladiště soukromá, úřední dohlídce podrobená) slouží za prostředek, aby zboží v nich bylo uschováno dotud cla prosté, pokud ku vnitrozemské potřebě se nevyběře. (Srovn. „Národohosp. politiku“ o veřejných skladištích). Podobná skladiště se zřizují zejména ve přístavních místech a uvnitř vůbec v důležitějších střediskách obchodu.

7. Zboží územím celním jenom provázené projde pod úřední závěrkou, jsouc opatřeno listem průvodním. Dokud se jisté zboží jenom na spekulaci vyvází, na příklad na cizí trh anebo k zušlechťení (appretuře, na př. k obarvení a pod.), aby se po případě zase zpět přivezlo, provází je též list průvodní, aby při návratu prokázal identitu a clo se platiti nemusilo. Pro bezprostřední styk přes hranice mezi sousedními osadami pohraničních států dopouštějí se jistá usnadnění (Zollerleichterungen im Grenzenverkehr).

§ 6. O VÝŠÍ DANÍ SPOTŘEBNÍCH.

1. Přirozenou hranicí pro výši sazby daní spotřebních bude ta, při které daň ještě není s to, aby zastavila normální rozvoj spotřeby toho kterého předmětu, ne-li dokonce způsobila obmezení konsumpce, ač není-li to právě též spolu účelem daně (na příkl. při kořalce, hrozí-li nebezpečí alkoholismu). Tato hranice jest ovšem při rozdílných předmětech rozdílná dle povahy spotřeby, o kterou tu běží, a dle majetnosti vrstev, které dotčený statek konsumují. Že sazba daně normálnímu rozvoji jisté spotřeby překáží nebo ji dokonce obmezuje, bude se viděti v tom, a) když bez jiné zjevné příčiny spotřeba dotčená neroste stejnoměrně se vzrůstem tříd, v nichž zdomácněla, b) když se množí spotřeba surrogátů (cikorie místo kávy) a tudíž i v obyvatelstvu poklesají konsumpční obyčeje (míra života). Někdy již z příčin finančně technických a ekonomických nebude ani radno dostoupiti výše jmenované hranice, neboť zkušenost učí, že čím větší sazba daně, tím větší popud k defraudaci v ní leží. (Říkáme: tím větší prémie podloudnická).

2. S druhé strany však nemá každé zvýšení již nutně nepříznivý účinek. Zkušenost učí, že daně spotřební snesou za rostoucího blahobytu a utvrzených zvyků konsumpčních i velmi značná zvýšení, nedějí-li se tato příliš rapidně. Konsumpce po případech z počátku se zarazí nebo poklesne, ale záhy se vzpružuje a dále se vyvíjí. (Zkušenosti s daní cukerní)

3. Avšak úkol spořádaného hospodářství veřejného v oboru daní spotřebních i z jiných příčin nemůže býti vyčerpán zřetelem, aby jen se nepřekročily hranice výše řečené. Daně spotřební dotýkají se právě ukojení potřeb lidských, mohou na ně míti vliv i přímo regulující a při vyměření jich rozhodují tudíž ohledy národohospodářské, zejména sociálně politické.

Tu běží především o povahu potřeby, je-li absolutně nutná, jen společensky nutná či přepychová. Daň na předměty potřeby absolutně nutné je vždy naprosto zavržitelná. U ostatních předmětů musí zůstatí míra daně v jistém poměru k míře zbytnosti. Proto při předmětech, jež jsou způsobitelné za účelem jisté spotřeby se zastupovati (surrogovati), bude třeba upravití sazby tak, aby byla jak nejvíce podporována ta spotřeba, která se jeví

s povšechných hledišť národního dobra nejžádoucnější (na př. v našich krajinách a poměrech jest žádoucnou protežovati spotřebu piva proti spotřebě kořalky). Stejná hlediště platí i pro potřeby duševní. Kde běží o duševní potřeby vzdělavací (kalendář, aspoň částečně i noviny), je daň závadná; jinak, kde běží o spotřeby zábavy (kolek kartový).

Nejenom výběr předmětů, nýbrž i sazeb je tudíž důležitým úkolem, proti čemuž bylo často hřešeno i za novější doby, když finanční praxe, stojíc proti rostoucím veřejným nákladům a majíc nesnáze s rozvojem daní přímých, dychtivě sahala po spotřebních.

Jednotlivé druhy daní spotřebních.

§ 7. I. DANĚ SPOTŘEBNÍ NA HMOTNÉ STATKY UPOTŘEBOVATELNÉ A NA SLUŽBY.

Pokud jde o předměty, sloužící úkoji potřeb pouze relativně nutných, výběr jest valně obmezen. V nejdůležitějších částech jmění, sloužícího trvalému upotřebení — jako jest nábytek, oděv — jsou od míry objemem i jakostí nutné k míře objemem a jakostí zbytné až do rozhodného přepychu přechody tak hojné a přece v celku nenáhlé, že nelze k nim vůbec vhodnou technikou se přiblížiti.

Nejhlavnější z existujících daní této kategorie jsou tyto:

1. Daň bytová (Wohnungssteuer, Mietsteuer).

Při ní vychází se z předpokladu, že ve způsobu a míře, jakým kdo ukojuje potřebu obydlí, ukazuje se symptom jeho způsobilosti daňové. Ukládá se tato daň kvotově zpravidla dle nájemného (placeného nebo ušetřeného); vybíráti se může buď přímo u uživatele bytu nebo nepřímo, t. j. od pronajímatele (v Rakousku ve městech) aneb i obojím způsobem (v Anglii při pronajatých celých domech od nájemce, v ostatních případech od vlastníka). Avšak sluší tu šetřiti jistých správných ohledů:

a) Byt jest předmět potřeby nezbytné, z čehož vyplývá kategorický požadavek osvobození všech, kdož pouze nejmenší nutnou míru bytu drží. Prakticky se to provede osvobozením nájemného do určité výše, arcif to jest zase jen prostředek hrubý, neboť může takto od daně býti osvobozen i člověk s poměrně značnější způsobilostí daňovou (o samotě žijící bezženec).

b) Rozsah bytu nebo velikost nájemného není ani při větších bytech spolehlivým znakem individuální způsobilosti daňové (četná rodina, nutnost míti byt v jisté ulici nebo čtvrti následkem povolání). Ostatně jest na snadě, že vrstvy s důchody nižšími poměrně větší kvotu důchodu svého na byt věnují; působí tedy daň na všechny byty stejnou kvotou uložená nestejně. Byt má konečně důležité účinky zdravotní i mravní, čím více pak jisté hospodářské poměry ukojení té potřeby ztěžují, tím větší jest nebezpečí, že je ještě dále obmezí. Z toho vyplývá potřeba degressivní sazby pro byty nejmenší míru nutnosti přesahující.

Hledíc k celému státu, jest nesnadno míti náležitý zřetel na in-

individuální zvláštnosti při různých bytech téhož místa, nad to pak na veliké rozdílnosti v poměrech bytů a ceny jejich v rozličných místech, proto daň z bytu jako státní daň není vhodna. Dá se odůvodnit jenom jako daň komunální, kde lze lépe šetřiti rozličných zvláštností místních a potřebné úlevy poskytnouti.

2. Ostatní daně této skupiny mají povahu daní přepychových (Luxussteuern), jež mívaly někdy také účel obmezující, tedy policejní, kteréhož nyní nemívají. Nynější jejich ráz záleží v tom, že jsou doplňkem systému daní přímých i spotřebních (v už. sm.), dopadající na držitele vyšších důchodů jako protíváha poměrného přetížení chudších vrstev daněmi spotřebními, kteréžto přetížení ani progressivnou daní důchodovou nebývá odčiněno. Náleží sem daně na jisté mobilie, jako jsou kočáry a koně kočárové nebo jízdní, billardy, piana, nověji též velocipedy a automobily (Francie, Itálie), užívání znaků neboli erbů atd. K těm řadí se dále daň ze psů pro přepych, ne pro ochranu chovaných. Konečně ještě některé jiné, které dopadají na jisté způsoby užívání osobních služeb, v nichž se dokumentuje zvláštní způsoblost k dani, na př. na držení mužského služebnictva (lokajův, kočí, komorníků atd). Velký obor daní právě uvedených jest zaveden v Anglii, výnos jejich však od r. 1889 jest přenechán novým svazkům samosprávním (hrabským). V rakouském systému daní státních scházejí docela; v komunálním objevuje se daň z bytů („cinsgroš“) a ze psů.

Příbuzné těmto daním s hledišť zdanění konsumpcí přepychových jsou také t. zv. poplatky za lístky honební a za pasy zbrojní. — Z oboru zdanění potřeb duševních náleží sem též daň ze spolků zábavních (Francie) a z karet (kolekt), z pořádání zábavních hudeb (zemská daň v Čechách).

Vybírání jest po většině přímé, určitou sazbou na rok; nepřímé (daň z billardů v místnostech hostinských, kolek kartový) jest výjimkou.

II. Daně spotřební na předměty sužitelné.

Dle povahy věci vybírají se některé spotřební daně nepřímou. Nejdůležitější jsou:

§ 8. 1. DAŇ Z MELIVA.

Daň tato jest neodůvodněna, padajíc na předmět obecné, nutné konsumpce. K té zajisté náleží i spotřeba výrobků moučných, což se poukazováním na zemčata, luštěniny, zeleninu a pod. (Schall) nevyvrátí, byť i jinak bylo pravda, že ukazují se v konsumpci moučných potravin veliké rozdílnosti co do jakostí. Hranice mezi kvantem a jakostí nutnou (platící pro velikou massu obyvatelstva) a zbytnými úkoly nelze technicky vystihnouti.

Vybírají se dá daň tato:

a) v podobě cla ze přivezeného obilí a mouky, jenže nemá každé clo obilní povahu daně spotřební (cla finančního), můžež býti zavedeno jako clo ochranné. Posléz řečený ráz má nyní clo obilní ve státech evropských, ale polemika proti němu se stanoviska dělnického i maloživnostenského právě z toho důvodu se vede, že nutný konsum těch tříd zdražuje a to jen potud ve prospěch státu, pokud jde o produkty přivážené, kdežto se účinkem cla zvýší i cena domácího produktu a tak se ve prospěch rolníka konsumentstvo zdaňuje.

Vybírají-li se daň z meliva (Mahlsteuer) v zemi z obilí domácího, jest pak spolu potřeba ochrany právě řečené; clo musí býti zároveň i finančním i ochranným, t. j. musí stačiti na obojí účel;

b) v podobě akcisu vybíraného u bran městských z obilí a mouky;

c) v podobě vlastní daně z meliva jako daně výrobní v ten způsob vybírané, že obilí na mouku, krupici atd. umletí se nesmí, dokud není prokázáno úředním dokladem (bolletou), že daň byla zaplácena. Technické obtíže daňové správy při této dani jsou za příčinou nezbytné kontroly četných, porůznu roztroušených mlýnů veliké, vybírání tedy nákladné.

V Rakousku daň z meliva existuje jen jako akcis u bran měst uzavřených; v Prusku daň tato r. 1875 odstraněna; v Itálii, která jest pravlastí této daně (dazio dei cereali), zavedena r. 1869 všeobecně, aby se docílila rovnováha finanční, na to r. 1884 zase odstraněna; v Anglii a v Rusku není vůbec žádná.

§ 9. 2. DAŇ MASNÁ.

Konsumpce masa jest vhodnějším předmětem pro daň spotřební nežli konsumpce obilí tam, kde maso nelze považovati za absolutně nutný předmět konsumpce. Přihlíží-li se dále k četným druhům masitých pokrmů a zvířat, representujících právě tolik druhů jakosti až ke stupňům čistě přepychovým, mohla by „vlastní regulace“ míti mnoho místa, při čemž by arci třeba bylo mírnými sazbami zřetel míti právě na ty druhy masa, jichž spotřebě ve prospěch zdokonalení míry životní v říších nezámožných jest přáti rozšíření. Než úplné vystižení všeliké té rozmanité spotřeby masité v různých domácnostech i bezprostředně z vlastního chovu nebo vlastní honby čerpané naráží na překážky technické zholá nepřekonatelné.

Vybíráti se dá totiž kromě v podobě cla ještě

a) jako akcis u bran, jenž má tu výhodu, že může rozdílné druhy a jakosti masité spotřeby jistou jakostní měrou sazeb postihnouti, zejména pak i drobné zvířectvo zahrnouti (drůbež, bažanty, koroptve);

b) jako t. zv. daň z porážek (Schlachtsteuer), t. j. daň ze zvířat určených k zabití pro konsumpci nebo z masa zvířat ke spotřebě již zabitých. Může se tu požadovati buď od kusu, z čeho však vzchází prémie pro poražené silnější, tučnější kusy, anebo dle váhy těch částí z kusu zabitého, které ke konsumpci mohou se prodati.

Však tato forma zdanění obmezuje se jenom na druhy většího zvířectva a má i pak na venkově nemalé obtíže. Vyžadujeť nákladnou, týravou kontrolu (povinná přihláška každé porážky, záповěď porážeti v noci, stálý dohled na transporty atd.) a přece domácí porážky pro domácí potřebu ujdou dani. Jen ve větších městech, kde porážky lze koncentrovati na zvláštní, k tomu zřízené místnosti (centrální porážky — jatky), jest možna dobrá kontrola na větší dobytek zde porážený. Ježto pak rovněž jedině ve městech v podobě akcisu u bran postihnouti lze výše dotčené drobné druhy, daň z masa dá se tu technicky nejsnáze a zároveň nejúplněji provésti. Ale kdyby zůstal venkov daně té prost, nastala by veliká nesrovnalost mezi městskými a zámožnějšími venkovskými obyvateli, po případě i mezi chudší třídou ve městech a na venkově.

Resultát jest, že, nevzdá-li se stát vůbec daně masné, vzdá se jí na venkově aspoň u drobných druhů, kdežto u druhů větších usnadní si provedení po případě sjednáním se řezníky atd.

Pro velikou nákladnost kontroly a relativně skrovné výtěžky, pro technické překážky a přece nezbytné nestejnosti nelze daň masnou pokládati za přiměřenou jako daň státní. Ale jako městská (obecní) daň spotřební, na př. v podobě akcisu a daně z porážek v ústředních porážkách, bude daň z masa výhodná; mohouť se tu dobře podle lokálních obyčejů konsumpčních i předměty vybrati i sazby odstupňovati. (Na tom stanovisku jest Francie, z německých států Prusko, Vírtembersko.) V Rakousku z dobytka hovězího, skopového a vepřového se sazbami kusovými dle druhů odstupňovanými ve třech třídách místních (přes 20.000 obyvatelů, 10—20.000, pod 10.000 obyv.), avšak pouze pro porážky živnostenské (řeznické), pro soukromé jen, když se poráží na prodej. Pak s rozsáhlejším oborem předmětů jako městský akcis. Na venkově namnoze sjednání s řezníky.

§ 10. 3. DAŇ SOLNÁ.

Daň tato uznává se převahou a jistě právem za nevhodnou. Není při tom rozhodnou námitka, že sůl neslouží pouze za předmět konsumpcce lidské, nýbrž také jako potrava pro dobytek, též pak že potřebna jest ve mnohých oborech průmyslu, takže v těch směrech nehodí se k dani. V těch příčinách totiž pomoci lze sobě a nová doba si vskutku pomáhá t. zv. denaturováním, t. j. úpravou pomocí jistých přísad, takže sůl denaturovaná nehodí se již ke konsumpci lidské, ač pro jiný účel zůstává stejně způsobilou; denaturovaná sůl pak dani nepodléhá. Rozhodnou však jest námitka, že sůl jest předmětem nezbytné potřeby, pro kterýž ani není surrogátu, ba že dokonce strava hrubší a jednodušší, tedy právě strava širokých nemajetných vrstev jí vyžaduje více nežli o sobě pestřejší, kořeněnější strava zámožných. Proti té úvaze nemůže obstáti obrana daně solné z důvodu všeobecnosti a důvodu toho, že jest úkolem daní spotřebních břímě daňové místně a časově co možná rozdělití a tím je usnadnití (Schall).

Přese všechny řečené námitky udržuje se daň solná, protože sůl dá se zdání poměrně bez velikých technických obtíží; jeť výroba jenom na určitých přirozených stanovištích možna (kde jsou ložiska nebo solné vody).

Vybírati se dá kromě cla buď jako daň ze soli v užším smyslu nebo v podobě monopolu.

Vybírá-li se jako daň ze soli v užším smyslu, děje se to za úřední kontroly privátní výroby a prodeje. (Prostory výrobní a skladiště uzavřeny; nic do prodeje bez ohlášky a zaplacení daně.)

Monopol může se vztahovati buď *a)* na výrobu a předpokládá pak záповeď produkce privátní i záповeď přívozu skrze soukromníky — nebo *b)* pouze na tržbu, což rovněž nutnou činí záповeď soukromého přívozu; nebo *c)* na obojí, t. j. na výrobu, a pokud jde o tržbu, aspoň na tržbu ve velkém.

Dobývá-li se sůl v zemi, monopol zahrnující výrobu jest lepší nežli pouhý monopol tržby, neboť daň se tu již pojímá v cenu prodejná z první ruky a není pak třeba podrobovati tržbu a dopravu soli uvnitř země tak obtížnému dohledu. Monopol obmezující se na tržbu jest výhodný jen, nedá-li se sůl v zemi vyráběti a vyhradí-li si stát přívoz sám.

Monopol jest dosud v Rakousku, Italii, Srbsku. Rakouský monopol je toho času pouze monopol výrobní beze vlivu na cenu pro další prodej. Až do r. 1829 zahrnoval i tržbu na velko a regulování prodeje na drobno. Těžba solní však jest vyhrazena státu, pokud jde o sůl pocházející ze solných vod (rap) vnitrozemských (sůl vyvážena — Sudsals — v solivárnách t. zv. solné komory) a sůl kamennou (Halič, Bukovina, v menší míře v solné komoře), kdežto pokud jde o sůl mořskou (t. j. vypařováním z mořské vody dobývanou), neexistují pouze státní „mořské saliny“ (Capodistria, Pirano atd.), nýbrž připouštějí se v Istrii i Dalmacii soukromí vyrabitelé (consorzia v Dalmacii), kteří jsou oprávněni pod úředním dozorem vyráběti a za zákupní cenu státem ustanovenou jemu výhradně odváděti limitovaná množství soli. Toliko jistým továrnám, ve kterých se při výrobě jinému druhu výrobků věnované dobývá jako výrobek vedlejší sůl kuchyňská nebo odpadky sůl obsahující, dopouští se za jistých opatrností přímo do obchodu uváděti odpadky ty jako mrvivo beze vší dávky a sůl čistou za dávku státní. V posléz dotčeném případě tedy máme také, měrou arci nepatrnou, výrobkovou daň solní.

Daň ze soli v užším slova smyslu ve Francii a ve státech německých. Četné státy evropské průběhem 19. stol. daň solní v té či oné formě vybranou odstranily.

Sůl vůbec nezdaňuje Anglie, Belgie, Švédsko a Japonsko.

4. Daně nápojové.

§ 11. POVŠECHNÝ PŘEHLED.

Daněmi nápojovými rozumí se tu daň z vína, piva a lihu. Všechny tyto tři předměty jsou velmi způsobilými a vhodnými předměty zdanění spotřebního. Potřeba, kteréž ony slouží, jest zbytná, nebžší tu o potravinu, tím méně o nutnou, nýbrž o předmět požitkový, jehož hlavním živlem jest alkohol v nápojích těch obsažený.

Každý z těchto nápojů slouží jiným kruhům a potud již určitá stupnice jest nutna; celkem, co se dotýče výše sazby, správný jest tento pořad: lih nejvyšší, pak víno, nejméně pivo. Při lihu odůvodněna jest vyšší sazba nejen tím, že kořalka z uvedených tří druhů tekutin má největší obsah alkoholový (průměrem počítá se na kořalku 50%, víno 6%, pivo 3% alkoholu), ale též namnoze odůvodněna jest policejními motivy (zabrániti totiž přílišné konsumpci v nižších vrstvách). Při vyměřování daně z vína a piva třeba ostatně přihlížeti k okolnosti, běžší-li o „vinné“ či „pivné“ kraje, aby se v nich potom konsumpce kořalky následkem zdražené ceny piva nevzmáhala.

Nesnáze působí při daních nápojových více méně značná roztroušenost výroby v četných malých závodech (veliké množství malých lihovarů, namnoze tak zvaných domácích v některých zemích rakouských), rozličné způsoby techniky a převraty v ní; konečně jest i to překážkou racionálního zdanění, že bývá těžko sazby daně přizpůsobiti veliké různosti ve kvalitě (na příklad při víně). Daně z nápojů ukládají se vesměs nepřímo a náležejí k daním finančně nevýnosnějším.

§ 12. a) DAŇ VINNÁ.

Dá se nejrozmanitějším způsobem ukládati a vybírat:

1. Nejpohodlnější jest v zemích bez vlastní výroby, kde vybírá se jediné ve formě cla (Anglie).

V zemích s vlastní výrobou ukládá se

2. jako daň z výroby, která se vybírá u vinaře. Dá se sice i dle plochy révou osázené velmi jednoduše a s nevelkou obtíží kontrolní vybírat, ale činí ji pak velmi nestejnou měnivé výtěžky roční, různé kvality úrod; i platí se příliš dlouho napřed před spotřebou. Lépe tedy dle výtěžku po vylisování, tedy dle množství meštu (Most) ke kvašení uloženého (daň meštová — Moststeuer). Při tom lze i ke kvalitě přihlížeti, arci jenom nedokonalé, t. j. jistou klasifikaci vinic dle jejich jakosti; mimo to i zde platí vinař daň na dlouho napřed, poněvadž víno po delší čas musí kvasiti, nežli ku prodeji jest způsobilé.

3. Blíže před konsumpcí stihnou víno daně vybírané mezi dokončeným vyležením a uložením ve sklepy pro účel spotřební. Tu jest možný dvojitý způsob daně:

a) daň z á s i l k o v á (Versandsteuer), která se vybírá v momentech, když víno odchází z místa, kde bylo vyrobeno a ku kvašení uloženo (u vinaře), aby ve sklepích velkoobchodníků nebo šenkýřů nebo také bezprostředních spotřebitelů k dalšímu uložení nebo za účelem prodeje a konsumpcie bylo složeno. Předpokládá to ohlášení odesílatele s podrobným udáním nádob (číslo, znamení), množství, jakož i druhu, zasílatele, průvodce a příjemce, o čemž se po úřední kontrole vydá průvodní listina (Begleitschein). Daň zde platí odesílatel.

b) Daň z vína uloženého, to jest u obchodníků, šenkýřů nebo majitelů soukromých vlastních sklepů (Einlagsteuer), kdež opět na základě přihlášení atd. — jako ad a) — se vydá průvodní listina, avšak daň se vybírá až u příjemce.

Výhoda obou způsobů (a) i b)): daň stihne i víno umělé, odpadne plat na dlouhé doby napřed (a). Zaťo jest dozor velice spleitý a nesnadný, obzvláště proto, že víno již dani také podrobené nově do transportu přijíti může, kterážto věc vyžaduje četných výjimek a usnadňuje defraudace, obchod pak podrobuje velkým vexacím. Celkem jsou tyto způsoby zdanění možny jenom

ve vlastních zemích vinařských s hojnou výrobou, neboť by byl jinde velký nepoměr mezi výtěžkem daně a nákladem, kterého správa daně vyžaduje.

4. Nejblíže jest konsumentovi daň ze prodeje v malém (Detail-verschleiss). Předpokládá ohlášení živnosti šenkýřské (vinařnické), úřední konstatování zásob, stálou jejich kontrolu (účty o přívozech, skladech i o prodejích). (Přelévati víno do sudů jest velmi nesnadno, neboť mění tím jakost.) Také ku jakosti vína dá se při tom přihlížeti. Transporty musí se kontrolovati (kam jdou zásilky). Možné jest (avšak výtěžek jest namnoze nedokonalejší) sjednání s jednotlivými vinárníky a drobnými prodavači.

Kdyby tento způsob byl jedině zaveden, pak ujde dani všecko to, co soukromníci pro vlastní svoji spotřebu od vinařů koupí.

Vady a obtíže, které spojeny jsou s jednotlivými způsoby, vedly po případě ke kombinacím více těchto způsobů. Takovýto kombinovaný systém jest na příklad ve Francii.

V Rakousku plať se z vína akcis u bran; mimo města uzavřená podrobeni jsou dani z vína a meštu vůbec jenom ti, kteří provozují nálev vína nebo meštu, ať již z vlastní výroby nebo cizí. (V celku podobné stanovisko jako při dani z masa v místech nezavřených.) Přednost dává se sjednání společnému se všemi místními provozovateli nálevu, po případě pronájmu; jestliže nedojde k žádnému z obou způsobů, pak vybírá se daň sazbou za jeden hektolitr stanovenou, a to při osobách provozujících nálev po živnostensku při složení do sklepů, při vinařích z vlastní výroby nálev provozujících při načetí nádoby ke prodejnému nálevu určené, a prodávají-li v lahvích, při použití vína lahvového k nálevu. K tomu cíli povinny jsou osoby dotčené k oznámení předběžnému, jakož i k zaplacení daně. Se stanoviska daně spotřební není správným osvobození vyrábětelovy vlastní spotřeby domácí, avšak důsledné stanovisko bylo by namnoze technicky velice obtížné.

§ 13. b) DAŇ PIVNÍ.

Protože se výroba piva pravidelně soustřeďuje ve zvláštních k tomu určených živnostenských místech, vybírá se tedy daň z piva jako daň z výroby a vyměřuje se buď

1. jako daň ze surovin k výrobě použitých, anebo
2. jako daň z výrobku hotového.

Ad 1. Ze hmot, které při fabrikaci piva slouží za suroviny, nelze vhodnou měrou užití jako předmětu daně chmelu; jestli ho při různých druzích piva nestejně mnoho potřebí a dá se nahradití přechetnými surrogáty, třeba ovšem ne na prospěch výrobku svého. Daň chmelová bývala ve Velké Británii (1711—1862).

Zbývá tedy v oboru zdanění surovinového nebo — jak se u pivní daně říká — hmotového (Materialbesteuerung) za předmět zdanění slad (Malz). Neboť ani pouhá daň ječmenová není vhodna, ježto může býti upotřebeno sladu i z jiného obilí. Předpokládá se při dani sladové, že z daného množství sladu dá se průměrně vyrobiti při panujícím způsobu výroby jisté kvantum piva určité jakosti (určitého stupně) a dle toho průměru potom se uloží daň. Stadium, ve kterém se hmotová daň sladová vyměřuje, a zároveň základ, na kterém se toto vyměřování děje, může býti dvojit, a to buď:

a) při trolení sladu (Schroten). Ježto se slad může k účelu várky troliti (lámati) buďto ve mlýnech anebo pomocí zvláštních přístrojů trolících v pivovare, musí dle toho býti opatřena technika zdanění i kontrola. Trolí-li se ve mlýnech, musí každému trolení předcházeti přihláška příslušného množství a zapravení daně za ni. Troliti se smí jen na průkaz o zaplacení daně. Dopravy do mlýna a ze mlýna se kontrolují. Při trolení na vlastních přístrojích sládkových: úřední závěrka stroje, když se netrolí, přihláška, když se troliti chce, pak kontrola množství. Aneb se

b) daň vybírá ze sladu k várce připraveného, když se k účelu várky teplou vodou zapařuje, tedy daň se vybírá ze zápary, odkudž jméno daň záparová (Einmaissteuer). Předpokládá se, že se chovají suroviny v místech uzavřených, úřední kontrole podrobených, o přístrojích a úbytích se účty vedou, mezi časem, kdy se nevaří, přístroje jsou uzavřeny úředně; každá várka se ohlásí a povinný obnos daně se zjistí odvážením.

Ad 2. Ta se dá opět vybírati způsobem dvojm:

a) jako daň pánevová dle prostornosti pánve várečné (Braupfanne) úředně vyměřené a cimentované. Předpokládá se, že se dle velikosti její jednou várkou určité množství piva určité jakosti vyrobí. Dokud se nevaří, pánev anebo topení jsou úředně zavřeny; každá várka se ohlásí, načež závěra se úředně sejme a zůstane otevřena po čas úředně stanovený, totiž po čas, který dle stavu techniky od zákonodárce jest uznán za potřebný k várce;

b) jako daň mladinková dle množství a kvality polotovaru, při čemž množství se zjistí dle množství piva přivedeného na chladicí štoky (Kühlstöcke), jejichž prostornost jest úředně cejchována, a jakost zjistí se před přimíšením kvasidla dle cukernatosti mladinek (Bierwürze), t. j. cukernaté tekutiny, ze kteréž alkoholickým kvašením pivo se vyrobí při normální teplotě. Každá várka musí se ohlásiti. — Konečně ještě

c) jako daň sudová (Fasssteuer), též zvaná známkovou (Markensteuer), skutečná to daň tovarová, která se vybírá dle počtu a obsahu sudů, když již naplněny jdou z pivovaru. Otvory čepové a čepy samy se přelepí známkami nálepnými, udávajícími sumu zaplacené daně, takže se nemůže čep vyndati a pípa zasadiť bez porušení té známky. Žádný sud nesmí z pivovaru beze známky daňové (kolku!). Kontrola hmot a odbytu pivního v každém pivovaru na základě knih k tomu účelu povinně vedených.

Modalita ad 1. lit. a) uvedená neztěžuje vlastní proces výrobní, ale kontrola jest nesnadná, surrogáty použité ujdou dani; při způsobu ad 1. lit. b) dají se i surrogáty daní postihnouti. Při metodě ad 2. lit. a) daň zůstane stejná, ať se vytěží stejné množství silnějšího nebo slabšího piva. Všechny tři způsoby, které zde uvedeny byly, poskytují výhody podnikům s dokonalejšími přístroji, jimiž tyto podniky vyrobí více nežli závody slabší. Této vady modus ad 2. lit. b) nemá; ale ovšem příznivý výsledek jeho závisí na pečlivé a stálé kontrole pivovarů a vaření piva. Modalita ad 2. lit. c) jest pro nesnadnost kontroly vhodna pouze tam, kde existují samé veliké pivovary. (Jest to metoda soustátí severoamerického.) — V Německu vládnou rozličné formy zdanění hmotového, v Rakousku daň mladinková s polevami pro pivovary menších rozměrů, ve Francii daň pánevová, v Anglii forma daně mladinkové pro pivo vařené v pivovarech živnostenských, pro domácí daň licenční.

§ 14. C. DAŇ LIHOVÁ.

Ve příčině této daně důležitý jsou následující okolnosti:

1. Se stanoviska obecných principů o daních pro mnohem větší obsah alkoholu v poměru k objemu doporučí se sama sebou sazba vyšší nežli při víně a pivě.

2. Se stanoviska berničné techniky především závažnou jest veliká rozmanitost surovin (obilí, zemčata, burák, melasa, vinné výhnětky, ovoce peckovité i jaderné, bobule rozličného druhu, vinné droždí, víno hroznové neb ovocné atd.) a s tím spojená různost výrobních procesů. Hlavní rozdíl záleží v tom, že u jedněch (obilí, zemčata, burák) obsah škrobový se musí teprve přísadou sladu a horké vody v nádobách záparových (Maischgefässe) proměnit v cukernatý, aby z toho vznikly sladké, ku kvašení způsobilé mladinky (Würze), kdežto u jiných, které samy o sobě jsou cukernaté, tento přípravný proces odpadá.

Kromě toho důležitý jest, že výroba lihu neobmezuje se na samostatné větší závody, nýbrž provozuje se často jako vedlejší živnost četných, i malých rolnických živností a namnoze v malém po domácku (na př. z ovoce). Podobně jako výroba tak i prodej v malém bývá roztráštěn ve množství závodů docela malých, mnohem menších, nežli při víně a pivě. Proto jest ovšem provedení jednotné technické metody při zdanění lihu mnohem snadnější, když — jako tomu jest v Anglii — odhodlá se zákonodárce výrobu v malých závodech docela zapověděti (ustanovením jistého minimálního obsahu, který t. zv. bání má míti).

3. Se stanovišť národohospodářského sluší toho dbáti, že lih slouží nejenom jako jisté, někdy relativně nutné dráždidlo konsumpci lidské, ale také za surovinu průmyslu. Tam, kde výroba lihu jest rolnictví často jediným prostředkem, aby se využítokovalo jistých výrobků neb odpadků, zákonodárce nemůže toho ignorovati. (Srovnej úlevy, které zákon poskytuje rolnickým lihovarům v Rakousku.) Musí pak ovšem jasnými znaky přesně stanoviti, které lihovary za rolnické pokládáti se mají a za jakých výminek.

4. K tomu všemu však přistupuje se stanoviska sociálního požadavek policejního omezení spotřeby kořaleční jako preventivní prostředek proti alkoholismu.

Všelijaké tyto poměry a ne vždycky snadné úkoly ztěžují provedení daně z lihu.

Způsoby ukládání její jsou tyto:

1. Následkem veliké různosti surovin je dno t n á daň surovinová (jako jest na př. u piva daň ze sladu) jest nemožna. Způsoby možné jsou tudíž jenom:

a) Daň z á p a r o v á, vyměřená dle prostorností kádí záparových (Maischbottiche), při čemž se předpokládá, že z množství zápary nádobami těmi pojaté za jedno plnění během určité doby dobude se určité kvantum alkoholu.

b) U látek cukernatých, bezprostředně ku kvašení způsobilých dá se daň surovinová vyměřovati dle množství a jakosti materiálu použitého, při čemž sazba musí býti odstupňována podle vydatnosti té které látky pro výtěžek alkoholu, jaký může poskytnouti.

V obojím případě předchází výrobě oznámení lihovarníkovu k úřadu o počtu zápar a velikosti jejich, resp. o množství a způsobu, jenž má býti použit.

2. Daň b á ň o v á (Blasenzins) se vyměřuje dle prostornosti t. zv. b á n ě (kotle ku destilování lihu sloužícího, Blase), při čemž tedy na základě technických zkušeností se předpokládá, že při dané prostornosti tohoto rozhodného přístroje (v čase, kdy se nepálí, úřadně uzavřeného) dá se za určitou dobu určité množství lihu vyrobiti. Daň se tedy dle výkonnosti tohoto stroje paušaluje.

3. Daň mladinková (Würzesteuer). Zjistí se totiž saccharometrem, mnoholi mladinky kvašením pozbyly obsahu cukerného (rozdíl cukerného obsahu čerstvých a „zralých“ mladinek) a z toho se pak zjistí výtěžek alkoholu.

4. Daň z fabrikátu, t. j. z lihu již dobytého, jehož množství i kvalita se zjistí buď přímo nebo samočinným kontrolním aparátem, s přístroji nerozlučně spojeným.

5. V obchodě ukládá se buďto: a) dle množství i jakosti při výpravě lihu ze skladů lihovarníkových ku prodeji (srov. podobný způsob u daně z vína) i mluví se tu na rozdíl od daně dle množství a obsahu lihovarníkem samým placené (ad 4) o dani konsumní, nebo b) v podobě akcisu u bran a konečně c) v podobě platů licenčních (Lizenzgebühren), které se vybírají od prodavačů v malém.

Metoda ad 1. neztěžuje sice procesu výrobního, ale kontrola při prvním ze způsobů tam uvedených jest neobyčejně obtížna. Všechny metody ad 1.—4. uvedené vyžadují každá dle své povahy zvláštního, více méně spleitého způsobu kontroly. Při každé jsou arcí také jisté nedokonalosti. Metody ad 1., potom ad 2. a 3. uvedené poskytují jednostranně výhodu závodům, které mají dokonalejší přístroje, kterými dá se vytěžit více nežli méně dokonalými přístroji, a jsou také potud nehospodářské, že právě proto znesnadňují vykořisťování látek méně vydatných.

Metoda pomocí samočinného kontrolního přístroje předpokládá ovšem kontrolní aparát samočinný tak sestrojený, resp. s přístroji tak spojený, aby se zabránilo tajnému odvádění lihu před tím, nežli s přístrojem kontrolním přijde do styku. V těch případech staly se sice veliké pokroky, ale naprosto nelze přece na výsledek tento bezpečně spoléhati, a tudíž i tento — podobně jako ostatní ad 1.—4. uvedené způsoby — předpokládá ustavičný dohled na výrobní místnosti a přístroje, což dá se při výrobě na poměrně neveliký počet větších závodů obmezené snadno provésti, ale stává se nepřiměřeně nákladným a obtížným při existenci četných malých lihovarů, majících namnoze povahu t. zv. domácích lihovarů, když je právě ze všelijakých domácích příčin nelze prostě zapověděti, jako se to stalo na př. v Anglii. Proto stát oceňuje obtíže ty spojkuje se, pokud se to týče lihovarů menších, raději paušalováním dle přístrojů výrobních anebo sjednáním s lihovárníky, po případě licenčními platy vybíranými od takových malých lihovarů.

Licenční platy vybírané od prodavačů na drobnu (daň z nálevu) mají po případě povahu policejního opatření proti alkoholismu (mají-li za účel obmeziti konsum), kteréž úloze kromě toho hově se také úředním obmezením počtu naléváren (šenků — výčepů, detailních prodejtů). Opatření tato netýkají se již vědy finanční, nýbrž týkají se veřejné správy mravnostní a zdravotní.

6. Monopol lihový lze mysliti buď jako výrobní nebo jako obchodní neb obojí. Výrobní dá se zase provésti buď jako monopol výrobní v příčině surového lihu i raffinování, při kterém se výroba surového lihu zůstává s určitými kautelami závodům soukromým, avšak raffinování lihu se vyhradí státním raffinériím. Musí se tu stanoviti surovárnám kontingenty výrobní, jež ony nesmějí překročiti, a stát si vyhradí propol na koupi surového lihu za ceny

napřed ustanovené podobně jako při monopolu tabákovém na tabákové rostliny. Výhody monopolu jsou: koncentrace, zdanění resp. stanovení cen dle jakosti a poměrné zabezpečení lihu zdraví neškodného. Avšak není snadno možný při existenci četných drobných lihovarů, které by se musily zrušiti vykoupením, aniž by dále drobným těm výrobcům bylo možno své suroviny (ovoce a pod.) zpracovati.

V praxi různých států z příčin výše vyložených jest namnoze zavedeno více metod zdaňovacích zároveň pro různé kategorie lihovarů. Tak v Německu pro hospodářské daň záparová s určitými podmínkami a kautelami; pro ty, jež nezpracují moučné látky, daň dle váhy upotřebeného materiálu (dle povahy suroviny různě odstupňovaná); pro větší lihovary, jež nespádají pod hospodářské, daň konsumní. Pro kontingentované množství sazba jest nižší než pro to, jež se vyrobí přes kontingent. Na podobných základech zavedena v Rakousku dle zákona ze dne 20. června 1888, č. 95. ř. z., na čem ani r. 1899 v podstatě změny nenastaly. Daň vyměřuje se tu buďto jako daň výrobní nebo jako t. zv. daň konsumní sazbou 35 kr. za každý stupeň hektolitrový (= 1 litru čistého alkoholu), avšak jenom za lih vyrobený do určitého množství, jež se kontingentuje, a kontingent ten dále zákonem rozvržen na Předlitavsko, Uhry a Bosnu. Rozvrhuje pak se dále podle měřítek zákonem ustanovených na jednohlivé lihovary. Výroba lihovarů pod ustanovení o konsumní dani spadajících, přesahuje-li kontingent, podrobena jest sazbě 45 kr. za stupeň hektolitrový.

1. Výrobní dani podléhají lihovary, ve kterých daň se vybírá způsobem paušálním dle výrobnosti přístroje destilačního, o čem dány jsou podrobné předpisy, anebo sje dnáním (zákon mluví o „dobrovolné úmluvě“). Sjednání toto má místo jenom s lihovary rolnickými rozměrů docela skrovných a způsobu v zákoně podrobně uvedeného; paušalování dle výrobnosti destilačního přístroje jenom u lihovarů rolnických vládnoucích přístrojem kvasným o prostornosti ne vyšší nežli 13 hektolitřův a jistým, v zákoně samém podrobně popsáním, jednoduchým zařízením, potom u lihovarů, které zpracovávají ovoce, mláto, vinné výměty, bobule, kořeny atd. Daň tu platí vyrabitel.

2. Tak zvaná konsumní daň platí se při přechodu z úřední

kontroly do volného obchodu. V lihovarech, jichž výrobek jest podroben této dani, kontroluje se výroba lihu kontrolním aparátem úředně předepsaným; vede se o ní účet; lih, který z výroby přejde bezprostředně do veřejného skladiště nebo do ciziny, zůstává daně prost; z lihu, který přejde do obchodu na základě opovědi, že se z výrobiště nebo ze svobodného skladiště vyklidí do volného obchodu, povinen jest platiti daň ten, který jej obdrží k volné dispozici. Je tedy tato t. zv. konsumní daň daní cirkulační výše vzpomenutého způsobu. Lihovarům rolnickým, jejichžto výrobek jest podroben konsumní dani, udílí stát jisté bonifikace měrou tím nižší, čím větší lihoval jest. Vyrabitelé docela malí, kteří jenom z vlastních surovin pro vlastní domácí spotřebu vyrábějí, neplatí z toho daně žádné.

Dříve se v Rakousku od r. 1829 metody zdaňovací dosti často střídaly. — Z ostatních států uvéstí jest Francii, která má daň konsumní, jež u větších lihovalů stále pod kontrolou držných se platí při odklizení lihu z lihovalu, při menších podle sjednání, jímž se minimální výtěžek ustanoví. K tomu ještě daň cirkulační (droit d'entrée) z lihu, který vchází do větších míst (4000 obyv. a víc) sazbou dle počtu obyvatelstva odstupňovanou a licenční platy od lihovalů i nálevů. V Anglii nyní daň mladinková. Ve Švýcařích monopol.

§ 15. 5. DAŇ CUKERNÍ.

Cukr obsahuje sice značné množství látek výživných (uhlohydráty); ale jelikož ony také v jiných potravinách měrou pro výživu dostatečnou jsou obsaženy, není cukr potravinou nezbytnou; ježto však zároveň hojně se konsumuje, hodí se dobře za předmět daně spotřební.

Daň z cukru burákového (Rübenzucker) náleží k nejmladším z daní spotřebních. Až do počátku rozvoje burákového cukrovarnictví kontinentálního objevuje se daň cukerní toliko v podobě cla na cukr třtinový (Rohrzucker), jehož pravlastí jest Východní Indie, z níž nejprve se dostal do Číny, pak skrze Araby do Syrie a teprve po objevení Ameriky prostřednictvím Španělů do Ameriky střední a skrze Portugalce do Brasílie. Burákový cukr vynalezen r. 1747 lučebníkem Markgrafem v Berlíně, první pokus továrnicko-technický provedl jeho nástupce Achard, ale napoleonské války zastavily německé pokusy a výroba cukru z buráku pod záštitou závěry kontinentální založena počátkem 19. století ve Francii. Bylo jí arci zde i jinde nejprve bojováno s obtížemi mladého, nově vzniklého odvětví, takže zákonodárství musilo průmyslu tohoto šetřiti; clo na cukr třtinový nabylo povahy cla ochranného. Teprve dostatečným vyvinutím a sesílením techniky cukrovarnické tento zřetel odpadl a zároveň možným se stalo a také poněmáhle provedlo zvýšení daně z cukru burákového. Rychlé pokroky techniky cukrovarnické, se kterými ruku v ruce šlo snížení cen a stoupající konsum, souvisely ostatně z části nemalé s metodami daně cukerní. Podněcovalať daň dle množství buráku nebo dle vydatnosti přístrojů vybíraná ku zlepšování techniky s jednostranného ovšem hledišťe úspory daňové. Jelikož se potom takto z pravidla vyrobilo více, nežli se při těch způsobech ukládání daně předpokládalo, restituce daně z cukru vyvezeného nevypadla správně, takže restituce daně při vývozu cukru nabyla povahy premie exportní, jež podněcovala k výrobě pro vývoz a způsobila, že bez té umělé opory cukrovarství v některých státech netroufalo si ani obstáti. Následek této politiky byl stav, při kterém se vývoz počal podporovati již i namnoze zjevnými premiiemi, které se arci platily z výnosu daně na domácí spotřebu padající. Domácí konsument cukru musil připlácti něco vývozcí, aby cizí

spotřebitel mohl dostatí náš cukr pod cenou nákladu. Nepříznivý účinek, jež měla soutěž cukru burákového na odbyt koloniálního v Anglii, byl příčinou, že Anglie hrozbou vyrovnávacích cel na cukr prémiovaný vynutila r. 1902 v konferenci bruselské odstranění prémie.

Způsoby ukládání daně cukerní jsou:

a) Ze suroviny (daň buráková – Rübensteuer), to jest dle množství buráku do zpracování vzatého, zjištěného buď vahou nebo počítadly automatickými. Předpokládá se, že dle technických zkušeností z 1 centu buráku lze docílití x liber cukru. Ale jednak není burák obsažností vždy a na všech místech stejně vydatný, jednak nevytěží každá továrna z téhož množství buráku stejné jakosti stejně mnoho. Čím lepší jest burák anebo čím dokonalejší má někdo technická zařízení výrobní, tím více cukru se vytěží z téhož množství buráku, tím menší kvóta daně zaplacené připadne na jednotku váhy (cent) hotového výrobku. Daň takto vyměřovaná je tudíž vlastně prémie pro krajiny, které mají pro pěstování buráku nejvýhodnější podmínky, a jest zároveň prémie pro podniky lépe zařízené, zpravidla tedy právě pro podniky větší. S druhé strany arcíť právě proto, že výtěžek a tedy i poměrné snížení daně závisí na technické dokonalosti výroby, metoda tato stává se podnětem ke zdokonalování techniky jednostrannému, protože pudícím jeho motivem není ekonomičnost výroby, nýbrž pouze úspora daně. Větší podniky, které dovedou cukru vydobyti ještě z t. zv. zadních produktů, které zbudou při prvním zpracování, mají pak v tom směru výhodu největší. Restituci lze nesnadno správně vyměřiti, ač-li nemá povstati prémie na export. Kde se však zásadně prémie taková chce povoliti, tam jest proto snadnější, že možno jest pak prémie maskovati, to jest prémie jest utajena v tom, co se jako náhrada daně vrací;

b) dle vydatnosti přístrojů, jako byly dříve centrifugy nebo lisy (Pressen), anebo při nejrozšířenějším pak diffusním procesu počet denních plnění nádob diffusních, kterážto plnění se deklarují a samočinnými počítadly kontrolují. Účinky jsou však zcela takové, jako uvedeno ad a);

c) dle množství a jakosti polotovaru, t. j. dle množství šťávy cukerní na určitý (vždy stejný) stupeň teploty přivedené, pak saccharometrem měřené;

d) dle hotového fabrikátu, t. j. dle skutečně vyrobeného množství, což o sobě jest methodou nejvhodnější potud, pokud se docílí větší stejnoměrnosti daně, odpadne totiž jednostranné prémiování dobrých řep a dokonalejších přístrojů. Daň lze tu vybírat jako „konsumpční“, t. j. uvaliti ji teprve na cukr hotový, když do prodeje vnitrozemského přechází, kdežto se z cukru určitého pro vývoz, přechovává-li se s náležitými kautelami ve veřejných, úředně střežených skladištích, a převáží-li se odtud přímo za hranice, nemusí vůbec daň platiti (resp. při vývozu skutečném vracet), jako při prve dotčených formách zdaňování.

Ale poněvadž by s touto methodou bylo větší nebezpečení defraudace (podobně jako ad c) spojeno, nebyla-li by kontrola nepřetržita, tedy jest methoda tato mnohem nákladnější a dá se jí užití jenom, když výroba má veliký rozsah, soustředěna jsou ve velikých závodech, a když daň sama jest dosti značna. Továrny musí býti dle určitých předpisů ohrazeny, aby cukr nemohl se snad podloudně odstraňovati, musí býti také uvnitř dle určitých pravidel zařízeny, zejména pak jejich sklady cukru zachovávány pod úřední spoluzávěrkou; knihy musí se dle určitých předpisů vésti pod stálým dozorem finančního zřízence. Prémie vývozní není potom jiná možná nežli zjevná.

V Rakousku počalo zdaňování cukru r. 1849 daní konsumní, která hned roku 1850 nahrazena surovinnou (burákovou dle váhy), r. 1865 paušalování dle výkonnosti, při čemž, poněvadž přibývajících náhrady vývozní pohlcovaly celý výnos daně, kontingentováno její minimum, jež státu se musí dostati, i byly při repartici na cukrovary upraveny doplatky. Od r. 1888 daň konsumní s premiemi zřejmými až do určité stanoveného kontingentu. — Vývoj v Německu byl tomu podobný (z části vlastně vzorem). Nyní jest tam kromě konsumní daně ještě zvláštní provozovací, jež se vyměřuje dle množství cukru ze závodu do obchodu přivedeného sazbou progressivní, aby se menším cukrovarům existenční zápas usnadnil.

§ 16. 6. DAŇ TABÁKOVÁ.

Jako předmět potřeby rozhodně zbytné, avšak přes to velmi rozšířené, tabák se hodí obzvláště za předmět daně spotřební. Methody ukládání jsou:

A. Při dovolené privátní výrobě a obchodu (daň tabáková v užším smyslu).

1. Daň ze suroviny dá se vybíratí:

a) jako daň plochová (Flächensteuer), t. j. dle velikosti plochy tabákem osázené, po případě s rozdílem sazeb podle rozličné vydatnosti (úrodnosti půdy). Nestihne ani správně a v různých dobách stejnoměrně kvantitu (měnivé úrody) vůbec a docela nemožno jest při ní odstupňovati sazby dle jakosti;

b) jako daň sklizňová dle úradně zjištěného počtu tabákových rostlin anebo dle váhy vskutku sklizených listů surového tabáku, což předpokládá dodržení jistých všeobecných regulativův o samém způsobu sázení (příkaz sázení v řadách určité vzdálenosti, nemíchatí s jinými rostlinami), aby se již přede žní kontrola mohla prováděti. Jakost ani zde rozličnými sazbami se nestihne.

2. Daň fabrikátová, ukládaná různými sazbami podle jednotlivých druhů fabrikátů (tabák kuřlavý, šňupavý, doutníky, cigarety) dle váhy, když z fabriky přecházejí v obchod; vybírá pak se buď jako daň pásková (Bändersteuer), t. j. v podobě nálepných kolků (marek, pásek), kterými výrobce musí opatřiti výrobky své podle určitého úradního předpisu obalené, jakmile v obchod je přivádí, aby otevření balíčku nebylo možno bez porušení pásky. Jedině výrobky takto opatřené dovoleno jest do obchodu přivésti, resp. prodávati. Nebo se vybírá jako daň fakturová v ten způsob, že každý výrobce jest povinen o každém prodeji vydati fakturu a do knih je zapisovati, ze kterých občasné výpisy úradu předkládá.

Kontrola výroby jest tu však přece i potom nutna (aby se nic nezpracovalo pokoutně). Proti methodě ad 1. uvedené tato metoda jest výhodnější, neboť tamta požaduje daň častokráte na dlouhé doby napřed, nežli výrobek přijde do konsumpce, zde jest akt placení konsumentovi bližší; do jisté míry — arci velice skrovné — i rozličné druhy podlehnou různě sazbě.

3. V obchodě provede se daň tím způsobem, že se domácí vý-

roba a obchod vůbec zapoví, na přivezený pak tabák clo uloží. Kde povaha půdy a klima dopouštějí výrobu tabáku, byla by to národohospodářská nesrovnalost.

B. Monopol. Byl by sice možný monopol výhradně na surovinu v ten způsob, že stát by sobě vyhradil propol (právo předkupu) na všechny surový tabák vyrobený od soukromníků, aby jej potom s přírůžkou přiměřenou obmyslené výšce daně továrníkům prodával. Tato obmezenější forma monopolu však neobjevuje se nikde, nýbrž všude monopol fabrikace s výhradným právem státu ke koupi surového tabáku, který jenom v určitých okresech dovoleno jest pěstovati (pro snadnější dohled), a stát za ceny úřadně napřed stanovené i veřejně ohlášené jej potom od producentů kupuje a zapovídá privátní fabrikaci i soukromý prodej i přívos a zpracování surrogátů, pak výrobu jakož i privátní držení přístrojů ku zpracování tabáku. Prodej výrobků ve státních továrnách zhotovených v původním obalu možný jest jenom skrze prodavače k tomu koncessované, kteří prodávají výrobky za ceny ustanovené správou finanční.

Nedá se zapřít, že monopol kromě nepříznivých momentů dříve již uvedených má ještě tu nepříznivou stránku, že dovolení sázeti tabák musí se obmeziti na určité okrsky, není tedy možno z tohoto lukrativního způsobu rolnické činnosti, hodícího se zvláště pro malé rolníky, těžiti po různu dle libovůle.

Zato jsou nepopíratelné výhody monopolu: Možnost dokonalé sazby kvalitní; podle různých druhů jakosti dají se totiž sazby přiměřeně odstupňovati. Daň se vybírá bezprostředně při přechodu do spotřeby. Kontrola jest jednodušší, zamezí se falšování. Konečně také možnost lepší péče o stav dělnický.

Veliké obtíže vzbázejí jenom, má-li se zavésti monopol v zemi, kde doposud nebylo monopolu, kde se tabák na nejrůznějších místech sází, v různých závodech se zpracuje a kde jest předmětem zahraničního obchodu. Jest tu zapotřebí velmi obsáhlých náhrad všechněm dosavadním továrníkům, obchodníkům atd., což při velikém jich počtu a nesnadném konstatování všech pro správné vyšetření náhrady potřebných momentů neprovede se vesměs lehce a spravedlivě. — V Rakousku, Italii, Rusku monopol; v Německu, kde různé metody v rozličných státech se výstřídaly a pokus Bis-

marckův o monopol se nezdařil, nyní panuje daň surovinová dle váhy sklizeného materiálu. V Unii severoamerické daň pásková (známková). V Anglii pouze clo s licenčními platy pro zpracování a obchod; pěstování suroviny zapověděno.

§ 17. 7. OSTATNÍ ZPŮSOBY DANÍ NA PŘEDMĚTY SUŽITNÉ.

Jiné předměty, na něž daně spotřební byly kladeny nebo dosud se kladou, jsou tyto:

1. Papír. (Anglie až do r. 1861, Francie r. 1871 místo zrušeného kolku novinového. Čtyři stupně jakostní. Zrušeno 1886.)

2. Střelný prach v podobě monopolu ve Francii (od r. 1797), při čemž prach k potřebě dolů dodáván za výrobní cenu, pro honební a přepychové za zvýšenou, v čemž daň.

3. Petrolej a jiné svítivo. Daň spotřební po způsobu daně fabrikátové (z rafinovaného petroleje) na domácí produkt a spolu clo na cizí v Rakousku. Ve Francii vybírá se nyní pouze v městech od 4000 obyvatel počínaje sazbami třídními dle velikosti místa vyměřenými z přivezeného tam petroleje (droit d'entrée) a vyrovnací daň na petrolej v místě vyrobený. V Rusku původní monopol (1821–1873) proměněn také v daň fabrikátovou. — Svíčky stearinové a voskové. (Francie od r. 1873 fabrikátová daň pomocí pásek.)

4. Sírky. Daň zavedena ve Francii 1871, změněna r. 1872 v monopol koupě, fabrikace a prodeje státem (k tomu cílí 600 továren vyvlastněno). Výkon monopolu propachtován; od r. 1890 zase vlastní režie. Rusko od r. 1848 daň pásková.

5. Mýdlo (Anglie až do r. 1853, Francie 1873–78), dosud Nizozemsko (10 zl. za 100 kg).

6. Cichorie podléhá daní v Anglii od r. 1860 (zavedena k ochraně cla kávového jako daň pásková), také v Itálii (od r. 1874); ve Francii zrušena.

7. Ocet (Francie, Belgie, Nizozemí).

Skoro vesměs jsou tyto daně pochybného rázu, protože konsumpce dotčených předmětů buď neprojevuje žádný specifický moment způsoblosti daňové nebo jest technicky nesnadno zachytitli zbytný moment při nich.

V oboru zdanění duševních konsumpcí oprávněn jest kolek kartový, neoprávněn novinový a kalendářový.

B. Daně obchodové.

§ 1. JEJICH POVAHA A POSTAVENÍ V SYSTÉMU.

Ve finanční praxi všech států moderních objevují se mnohé způsoby daní ukládané za příčinou a na základě jistých jednání soukromohospodářského obchodu výdělkového; jsou to zejména daně ze převodu statků nemovitých jakož i rozličných statků movitých (kolek na dlužní úpisy, kvitance, účty, směnky, cheky, nákladní listy poštovní a železniční atd.) i ze převodu pozůstalostí a částí jejich (daň dědická), z jistých uložení kapitálu (kolek akciový) a z jiných způsobů nabytí jmění (daň z výher loteriích) aneb upotřebení jeho (daně z jízdních lístků železničních).

Ve mnohých státech plyne z takových daní výnos pro finance velmi značný. Ale nauka nevěděla si s nimi dlouho rady a má s nimi posud největší potíž. Okolnost, že se hlavně v podobě kolku vybírají, zhusta pak pod zákonným jménem poplatků se objevují a věcně s nimi bývají spojeny, byla na příčině, že se posuzovaly namnoze jako poplatky, a pak arcíř, že zde nebylo žádného zvláštního výkonu veřejných orgánů, který by poplatek odůvodňoval, byly buď zavrhovány (Rau) nebo dosti lichými důvody vysvětlovány. (Na př. Bezobrazov tyto daně, jež nazývá „impôts sur les actes“, odůvodňuje nesprávně jako zvláštní náhrady za všeobecnou právní ochranu dotčených jednání. Podobně Alexander Meyer a Leroy-Beaulieu.)

První vědecky závažné odůvodnění těchto daní podal, jakož i v systému místo jim vykázal i trefné jméno jim dal Stein (Finanzwissenschaft, zvláště třetí vydání; ve čtvrtém vydání se odchyluje). Tento nazval je daněmi z obchodů — daněmi obchodovými (Verkehrssteuern). Po něm obzvláště Friedberg (Börsensteuern), pak Wagner a Schäffle se pokusili o odůvodnění více méně samostatná, jimiž theorie prohloubena.

Společným základem všech těchto nauk jest myšlenka, že daně obchodové (u Schäffle „Steuergebühren“) jsou nutným následkem jistých nedokonalostí v platných systémech daní přímých, kteréž obzvláště na jevo vystupují při komplikovaných výdělkových poměrech vyšších stupňů vývoje hospodářského.

a) Daň přímá postihnouti může jenom obyčejný pravidelný

výnos jednotlivcovy živnosti, nikoli však kromobyčejné výnosy výdělkových jednání nenáležících ku provozování živnosti.

b) Avšak ani pravidelný obyčejný výnos všech druhů živností nepodaří se postihnouti daněmi přímými stejně vydatně a dokonale. Proto daním z obchodů kladeno za účel, aby:

1. stihly kromobyčejné zisky (Stein, Friedberg), t. j. zisky, které vznikají z obchodů, jež nenáleží ku pravidelné živnosti jednotlivcově, obzvláště pak zisky mající povahu profitů konjunkturálních (Wagner);

2. aby nepřímou cestou stihly výnosy oněch živností, které daněmi přímými postiženy bývají nedokonale (Wagner); to jsou zvláště ty živnosti, při kterých jest v převaze kapitál movitý.

Daň kladená na jednotlivé akty obchodní, spadající hlavně v obor oněch hospodářství, kde daně přímé nedostatečnými se ukazují, slouží pak za doplněk daní z výnosu resp. z důchodu, kdežto v prvním případě (ad a) jest zároveň jejich náhradou.

Přes nepochybnou oprávněnost této základní myšlenky objevují se však veliké obtíže, má-li se určit, která jednání soukromohospodářského obchodu mají se státi předmětem těchto daní, jakým způsobem daň uložiti a jakou sazbou ji vybírati. V největší části nynějších velmi četných daní této kategorie vládne zcela jednostranné stanovisko fiskální a naprostá nesoustavnost. Snadnost ukládání jich učinila je oblíbenými. I tak se stalo, že právě v tom oboru, kde vysoký stav daní přímých nejméně nutnými učinil doplňky daněmi z obchodů, to jest v oboru nemovitého majetku, vyvinuly se nejvíce daně z převodu majetkového se sazbami někdy nemírně vysokými. Právě tato fiskálnost a s druhé strany obtížnost výběru vhodných předmětů jest příčinou, že v nauce jest dosud plno neshod o tomto oboru daní. K nejnovějším pokusům theoretického odůvodnění daní těch na základě širším náleží Schöfflův, jenž podal jej v souvislosti se svou naukou o nepřímých daních (srov. jeho spis „Steuerpolitik“) v ten způsob, že přímé daně potřebují doplněk, mají-li se postihnouti vskutku rozdíly individuální způsobilosti k dani, a to tím, že se postihnou jednotlivci upotřebující důchodů resp. jmění svého jednak na jistá jednání spotřební, jednak na jednání výdělečná. (Srovn. výše výklad o rozřídění daní, zejm. o daních nepřímých.)

V příčině posléz dotčené (upotřebením jmění nebo důchodů k jednáním výdělečným) platí tu toto :

1. Vyšší způsobilost daňovou, jevíci se v běžné konsumpci nebo v případech trvalého jmění užitného povahy přepychové, postihnou daně spotřební. Z povahy věci plyne, že stíhá-li se daní důkaz větší způsobilosti k ní, jež se prokazuje v určitých aktech spotřebních, nelze ponechati nepovšimnuty ani důkazy větší způsobilosti, jevíci se v kapitalisaci (na př. v podobě uložení kapitálu v akciích a papírech podobných) nebo vyšší způsobilost pocházející z nápadu dědictví nebo legátův.

2. Daně přímé postihnou dále ve případech nejpříznivějších jenom pravidelnou sumu důchodu; mimořádné zisky vzniklé hrou, spekulací, konjunkturami tudíž daním přímým ujdou.

3. Avšak ani pravidlo, že daně z výnosu a důchodu postihnou skutečnou výši důchodu jednotlivcova, není bez výjimky; jsouť ve skutečnosti mnohé výnosy resp. důchody méně zjevny, obzvláště kde nabývají se pomocí oběžného kapitálu. Daně obchodové, vybírané v podobě kolků na listinách vydaných o obchodních jednáních, která se v těchto hospodářských sférách objevují, jest úkolem, aby doplnila to, co v provedení daní výnosových a důchodových zůstává nedostatečným.

Právě z toho odůvodnění plyne, že není možno, aby se ve spořádaném systému daňovém takové daně docela postrádaly, které postihují zvláštní způsobilost k dani, v akumulaci kapitálu se jevíci, pak mimořádné zisky a konečně části pravidelného důchodu, unikající obvyklým daním přímým.

Revise dosavadních, velmi četných daní obchodových, vybíraných v podobě kolkův a namnoze pode jménem poplatků, musí se tedy provésti v ten způsob, aby z nich se podržely a vhodně zregulovaly jenom ty, o kterých platí některý ze tří důvodů právě uvedených.

Čím dokonaleji podaří se upravení daně výnosové a obzvláště daně důchodové, tím méně arci budou potřebny obchodové daně ukládané z důvodu ad 3. uvedeného.

Zato daně vybírané z důvodu ad 1. a 2. vždy budou oprávněny a žádoucí. Prozatím zůstávají za dosavadního nedostatečného stavu výnosových a důchodových daní daně obchodové vybírané v po-

době kolkův a pode jménem poplatků do jisté míry nezbytným, ač namnoze dosud velmi hrubým doplňkem systému daní přímých. Poskytují značné výnosy, a dokud vhodnějšími způsoby nedají se nahraditi, nelze jich odstraniti.

Pro t e c h n i k u daní obchodových jest především charakteristickým ten moment, že předmětem daňovým jsou vždy sumy peněžní, daň tedy jistým poměrem k sumám těm se vyměřuje a to buď jistým třídním odstupňováním (srov. naše škály kolkové, poplatkův škálový) anebo přímo procentuálně. Předpis určité osobě mívá místo pouze v případech, kde jde o jednání zápisná a jiná, kde jednání přichází ve styk s úřadem (dědická daň).

§ 2. HLAVNÍ PŘÍPADY DANÍ OBCHODOVÝCH.

V rozličných soustavách finančních měrou více méně obsáhlou podrobují se daním obchodovým právní jednání, jichž předmětem jest převod práv majetkových. Ano žádá se po případě i v těch případech zápis (enregistrement) smluv příslušných do veřejných rejstříků pouze za příčinou zdanění (ve Francii). Rakouský zákon poplatkový stanoví přímo za zásadu, že „každé právní jednání, kterým se dle občanského práva zakládají, převádějí, upevňují nebo mění“, podléhá „poplatku“, který se „platí buď kolkem dle tarifu nebo hotově“ (t. zv. procentuální poplatky). Podléhají tudíž poplatku i smlouvy trhové, nájemní, služební atd.

Některé hlavní případy daní obchodových jsou tyto:

1. Daň ze převodu nemovitostí vyvinula se v daň velmi značnou, avšak ukládá se zpravidla velmi neracionálně. Zásadně správně měla by platnost jen jako daň stihající určitou kapitalisaci v případě koupě nemovitosti nebo jakožto daň z přírůstku hodnoty, jenž od posledního převodu nastal. Arci by v prvním případě bylo důvodno vyměření jenom dle vskutku složené ceny, ve druhém právě jen z difference mezi poslední a nynější hodnotou. Positivné právo naproti tomu naopak vyměřuje poplatek dle celé trhové hodnoty a přihlížívá pouze k tomu, jak dlouhá doba uplynula od posledního převodu, tak aby statek, jenž za x let prodán byl třikrát, neplatil třikrát stejně značnou daň, kterou jiný statek téhož druhu, za stejný čas jenom jednou prodaný, platí toliko jedenkrát, ač onomu nepřiřostlo hodnoty více než tomuto. Vyměřuje se tedy daň tím níže, čím kratší jest doba od posledního převodu. Nicméně tím se stává, že právě koupě i prodeje spekulční, zhusta příčina častějších těch převodů, z této úlevy těží, ač by právě u nich spekulční moment ospravedlňoval zdanění úplné.

2. Kolek na kvitance, účty, nákladní listy a jízdní lístky železniční atd. jest sice dosti hrubou formou daně obchodové, běžíť tu o listiny, kterých nejrozmanitější vrstvy v nejrůznějších případech užívají. Avšak vychází se tu z úvahy, že jednání příslušná objevují se nejhustěji právě v těch třídách, jejichž přímé zdanění pro menší zjevnost důhodův a pramenů jejich bývá poměrně nejmenší.

3. Kolek na obchody v cenných papírech čili t. zv. bur-

sovní daň. Listiny o prodeji cenných papírů, zvláště bursovních, podrobí se kolku, kdežto listina nekolovaná pozbude průvodnosti. Cenné papíry kupují se buď na trvalé uložení kapitálu nebo na spekulaci. V prvním případě vystupuje kapitalisace aspoň průměrem k dani obchodové způsobilá, ve druhém případě není předpokládaný zisk příčinou daně, nýbrž okolnost, že spekulativní obchod jest sázkou a to, co v sázku se obětuje, reprezentuje zbytnou, k dani způsobilou část důchodů.

Kromě kolku na cenné papíry tvořící předmět obchodu bursovního ad 3. daň bursovní jest ukládána také v podobě platu ze vstupenek na bursu; také zde jest možna forma kolku.

Pod toto záhlaví spadá konečně také daň z obratu v cenných papírech bez ohledu, byly-li předmětem převodu na burse či mimo ni. Tak na př. francouzská daň z převodu (droit de transmission) akcií i obligací domácích akciových společností, korporací a veřejných sborů (kromě státních), jež při papírech na jméno znějících při každém převodu platí se $\frac{1}{6}\%$ dle bursovní hodnoty, při papírech na majitele (ou porteur) znějících však předpisuje se roční dávkou, která se vyměřuje $\frac{1}{6}\%$ z průměrného kursu minulého roku.

4. Kolek akciový, placený při emisi akcií nebo soukromých obligací. Jednak je tu zase kapitalisace o vyšší způsobilosti k dani svědčící, jednak do jisté míry i sázka. V širším slova smyslu spadá též pod t. zv. bursovní daň.

5. Daň na jisté sázky, zejména kolek na promessy a daň z výher loterních. Obětování jmění v sázku jako výše ad 3.

6. Daň pozůstalostní, též dědická (Erbschaftssteuer). Sluší od vlastní daně dědické lišiti poplatky za úřední projednání pozůstalosti jako speciální náhradu za speciální výkony státních orgánů v příčině pozůstalosti, ač se obě zhusta formálně nerůzní. Daň dědická, vyměřená určitou kvotou čistého podílu dědického nebo legátu, objevuje se již u Římanů, rovněž i v lenních zřízeních a záhy v některých státech moderních (v Anglii od 17. stol., též ve Francii, v německých státech). U nás pode jménem procentuálního poplatku pozůstalostního.

V písemnictví odborném jest odůvodnění daně pozůstalostní (které na míru má účinek) předmětem nejživějších sporů. Hledíme-li ku předmětu, daň pozůstalostní jest vlastně daní ze

jmění (zpravidla arci ne tak značná, aby musila býti opravdovou reální daní ze jmění); hledí-li se však k důvodu ukládání, jest daní obchodovou. Odůvodnění její jsou různá:

a) Nepovažuje se za daň, nýbrž za spoludědický podíl státu, což se podrobně vykládá takto: V počátcích osvětových jest princip rodinný nejsilnější, působnost státu pro jednotlivce skrovna; jmění soukromé objevuje se pak vpravdě jako jmění rodinné, proto také dědictví ab intestato všude původnější. Postupem doby ubývá významu rodiny pro jednotlivce, avšak působnosti státu přibývá, celá výrobní činnost a poměry majetkové touto působností jsou podmíněny. Stát tedy má důležitou působnost při vzniku všech důchodů a jmění, a pokud si v podobě t. zv. daně dědické osobuje část z pozůstalého jmění, žádá vlastně jenom podíl za spolupůsobení své (srovn. zejména Scheel: „Erb-schaftssteuer und Erbschaftsreform“). — Odůvodnění toto není dostatečné jako speciální odůvodnění daně dědické; neboť dalo by se namítnouti, že stát sobě přece řečený podíl běře již při všech daních.

b) Z jiného stanoviska (Schäffle) a to správněji daň dědická vysvětluje se tak, že v podobě daně dědické postihnou se jisté rozdíly individuální způsobilosti daňové, kterých postihnutí nestačují ani daně výnosové a důchodové ani daně spotřební, totiž ony rozdíly, kterých následkem jest větší nebo menší akumulace jmění. Větší míra způsobilosti daňové u jednotlivců, která státu za života jejich hledíc na běžný důchod jejich ušla, zde teprve se postihuje, když i důkaz její v podobě jmění pozůstalostního stává se zjevným.

Hledíc na vzdálené stupně přibuzenství přistupuje k tomu okolnost, že pro ně dědický podíl nebo legát jest přírůstkem jmění bez zásluhy nabyvatelovy a že stihne daň nabyvatele v době, kdy jej přírůstek jmění činí eminentně k dani způsobilým.

c) Jako třetí způsob odůvodnění lze — ač-li již platným systémem daní přímých výnosy jmění značněji stíženy nejsou — uvéstí zásadu výše blíž naznačenou, že i spravedливо jest, aby důchody ze jmění stíženy byly vyšší sazbou nežli důchody z osobního výdělku. Pro vyšší stížení jmění hodí se daň dědická proto, že tu daň stihá předmět svůj právě v momentu, kdy poměrně nejsnáze se snese, totiž kdy jednotlivci (dědici, odkazovníku) nové jmění přirůstá, aniž pozbývá čeho z toho, co dříve měl.

d) S rozhodnějšího stanoviska sociálněpolitického (Wagner!) konečně hodí se daň dědická s obnosem podílu dědického nebo legátu progressivně rostoucí za prostředek vyrovnati nestejnóměrnosti hospodářské moci jednotlivců, které nestejnóměrnosti nezkrácené dědické právo ustáluje a zvyšuje.

Námítka proti dani dědické, že jest daní ze jmění, platila by toliko o dani tak nemírné, že by vskutku zkracovala jmění, což však při nynější míře těch daní vůbec není nutno a nebylo by ani při dalším ještě zvýšení. Dáť se zaplacená částka daňová úsporou někdy i jednoho, někdy dvou, tří let dohoniti.

Zato arci vyžaduje právě obecný prospěch, jenž káže šetřiti významu rodinného, aby se šetřilo nejbližších tříd příbuzenských, neboť i zásluha jejich o vznik pozůstalého jmění jest pravděpodobnější a zřetel na ně, zvláště na descendenty, bývá nejdůležitějším motivem udržovati a tvořiti jmění. Následek toho jest progressivní škála dle stupně příbuzenského. Osvoboditi bližší stupně docela nikterak není důvodno, leč když se jedná o dědictví zcela malá.

Při právnických osobách (korporacích, společnostech, nadacích atd.), kde není posloupnosti dědické, stoupá z důvodů stejnoměrnosti na místo daně dědické t. zv. ekvivalent její (v Rakousku „aequivalent poplatkový“), to jest zvláštní daň, která se platí buď v určitých pravidelných víceletých obdobích, anebo platiti se může v podobě zvláštních přirážek ku daním přímým.